

Kavramsal Metafor Kuramı'nın Kur'ân Çalışmalarına Dahil Edilmesi: Eleştirel Literatür Değerlendirmesi

The Integration of the Conceptual Metaphor Theory into Qur'anic Studies: A Critical Literature Review

Hakime Reyyan Yaşar

Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

İslam Hukuku Anabilim Dalı

Assistant Professor, Mardin Artuklu University, Faculty of Islamic Sciences

Department of Islamic Law

Mardin, Türkiye

hakimeyasar@artuklu.edu.tr orcid.org/0000-0003-4873-2246

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: 01 March/Mart 2022

Accepted/Kabul Tarihi: 25 November/Kasım 2022

Published/Yayın Tarihi: 15 December/Aralık 2022

Pub Date Season/Yayın Sezonu: December/Aralık

Volume/Cilt: 26 **Issue/Sayı:** 2 **Pages/Sayfa:** 561-581

Cite as/Atıf: Yaşar, Hakime Reyyan. "Kavramsal Metafor Kuramı'nın Kur'ân Çalışmalarına Dahil Edilmesi: Eleştirel Literatür Değerlendirmesi". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 26/2 (Aralık 2022), 561-581. <https://doi.org/10.18505/cuid.1080841>

Yaşar, Hakime Reyyan. "The Integration of the Conceptual Metaphor Theory into Qur'anic Studies: A Critical Literature Review". *Cumhuriyet Theology Journal* 26/2 (December 2022), 561-581. <https://doi.org/10.18505/cuid.1080841>

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology/Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Hakime Reyyan Yaşar).

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır./ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

The Integration of the Conceptual Metaphor Theory into Qur'anic Studies: A Critical Literature Review

Abstract: In the last quarter of the 20th century, George Lakoff and Mark Johnson introduced a groundbreaking theory- namely, the Conceptual Metaphor Theory. This theory has offered an innovative way of understanding metaphors and developed a particular terminology to explain it. In years, extensive literature has been developed where the researchers discuss, apply or extend the scope of the conceptual metaphor theory. Regarding this, the Qur'anic studies has been part of this literature, too. Today, the interest of reading the Qur'anic verses from the lens of the conceptual metaphor theory has been increased. Although there is a variety among the studies, the predominant claim is that this theory can offer a means to understand the Qur'an deeply and can bring new perspectives to the Qur'anic exegesis. The claim that this theory can help to develop a new means for Qur'an studies, indicates the need for addressing and reviewing this emerging literature. Based on this need, this study focuses on the literature evaluating the Quranic verses from the lens of the conceptual metaphor. Here, the aim is not to compile these publications or to exhibit a panoramic view of them. Instead, this study's goal is to present a critical review by examining the extent to which the researchers justify their claims by analysing the methods they follow, and by questioning how the theory is bridged with the methods of Quranic exegesis and Arabic rhetoric. This research is confined with samples focusing on the Qur'anic verses, since, there is an extensive work on both conceptual metaphor theory and majâz (figurative expression) in Arabic rhetoric. Although there are studies in Arabic, Persian and English on this particular subject, due to abound with publications and the impact factor, only works in English are taken into consideration. During the evaluation, particularly three main point are considered: (I) whether the conceptual metaphor theory is well represented, (II) how the relationship between the theory and majâz is analyzed, and (III) whether the theory offers a new perspective in understanding and interpreting the Qur'anic verses as it has been claimed. Over the course of the review, some methodological problems and difficulties were found. For instance, some of the studies do not refer to the criticized and debated aspects. Moreover, the theory argues that metaphor is established at the level of concepts and not words or linguistics. This also means that the terminology introduced by Aristotle such as the species-genus, transmission and analogy are put aside. As well, the majâz in Arabic rhetoric is articulated by the terminology *waq'* (meaning establishing, assigning), the relation of vocable-meaning and pragmatics. *Istî'âra* (metaphor) is portrayed as borrowing a name or an attribute for something else. *Al-musta'âr lahu* (that to which the metaphoric or borrowed meaning is given), *al-musta'âr minhu* (that from which the metaphoric meaning is borrowed), *al-istî'âra* (the borrowed word itself) are the terminology used while clarifying this figurative process. Belâgat. According to Lakoff and Johnson, our perception regarding the concepts is based on the experience we gain through the physical world. In other words, metaphors are also related to *Gestalt* experience. The classic terminology is not efficient in explaining the metaphors. Therefore, Lakoff and Johnson introduced new terms, such as mapping, domain, blending and experience. From this perspective majâz or *istî'âra* and conceptual metaphor reveal fundamental differences. The existing studies leave unanswered the question how the gap between majâz and the conceptual metaphor theory can be filled and how both theories can be bridged. Another issue to mention is that Lakoff- Johnson identify the examples, but analyse them detached from contextual indications. Similar to Lakoff - Johnson, the present studies also elaborate the Qur'anic metaphors in a context-independent manner. Additionally, the theory expounds the metaphors in the conventionalised language or in other words, everyday human language. This also means that the theory does not offer a way to elaborate metaphors in the divine speech (*wahy*), neither does it aim to propose a such a method. From a theological point of view, the question of how the balance between the divine speech and human language can be kept remains unanswered. Finally, the conceptual metaphor theory has made remarkable contributions in the field of metaphor. Unfortunately, the present studies have focused so much on the theory that they failed to include the role of Qur'anic exegesis and its methodology, theology and Arabic rhetoric in understanding metaphors in the Qur'an. Therefore, it would be fair to argue that a detailed philosophical, theological and linguistic evaluation should be carried on how the conceptual theory and Quranic studies can be related. In sum, I believe that exploring and strengthening the relationship between the conceptual metaphor theory and majâz would provide a sound ground to this discussion and help us to understand the extent to which the conceptual metaphor theory would contribute to the Qur'anic studies.

Keywords: Tafsir, Qur'anic Studies, Conceptual Metaphor Theory, Semantic Analysis, Metaphor, Majâz.

Kavramsal Metafor Kuramı'nın Kur'an Çalışmalarına Dahil Edilmesi: Eleştirel Literatür Değerlendirmesi

Öz: Kavramsal metafor kuramı, 20. yüzyılın son çeyreğinde George Lakoff ve Mark Johnson tarafından metafor alanına kazandırılan önemli teorilerden biridir. Metafora ilişkin yeni bir bakış açısı sunan ve kendine özgü kavramlar geliştiren bu kuram hakkında kapsamlı bir literatür oluşmaktadır. Pek çok farklı akademik alana katkı sunan bu kuram, Kur'an çalışmalarına ilgilene araştırmacıların da dikkatini çekmeyi başarır. Bu nedenle son yıllarda ayetlerde yer alan mecâz ve metaforları kuram merceğinden inceleyen araştırmaların sayısı giderek çoğalmaktadır. Kendi içinde farklılık gösterse de araştırmalar önemli ölçüde Kur'an'ın kuramla birlikte daha iyi anlaşılabilceğini ve tefsire yeni bir bakış açısı getirilebileceğini iddia etmektedir. Yeni bir araştırma sahası

olması, kuramın Kur'an'da da karşılık bulabileceği kabulü ve ayetlerin anlaşılmasına dair yeni bir yaklaşım geliştirebileceğine ilişkin iddiası, alandaki araştırmaları incelemeye değer kılmaktadır. Çalışmanın amacı literatürü derlemek ya da literatüre dair bir panorama sunmak değildir. Asıl hedefimiz bahse konu olan araştırmaların iddialarını ne ölçüde gerçekleştirdiklerini, yöntemlerini, kuramın tefsir usulü ve c ile ilişkisinin nasıl kurulduğunu irdeleyerek eleştirel bir yaklaşım ortaya koyabilmektir. Gerek mecâza gerekse kavramsal metafor kuramına ilişkin yazılı literatürün geniş olması nedeniyle değerlendirmeye alınan örnekler sadece Kur'an ayetlerini konu edinen çalışmalar ile sınırlıdır. Konuya ilişkin İngilizce, Arapça ve Farsça yayımlar bulunmakla birlikte sayıca fazla ve yayılımın geniş olması nedeniyle sadece İngilizce neşredilmiş, literatürde öne çıkan ve sıkça atıf alan çalışmalar değerlendirmeye alınmaktadır. Değerlendirme esnasında özellikle üç hususun incelenmesine ağırlık verilmektedir. Bunlar: (i) araştırmacıların kavramsal metafor kuramına ne ölçüde yer verdiklerine, (ii) kuram ile mecâz arasında nasıl bir ilişki kurduklarına ve (iii) kuramın ayetleri anlamada ve tefsir etmede yeni bir bakış açısı sunup sunmadığına. İnceleme neticesine mevcut çalışmalarda bir takım yönetsel sorunların ve eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. İlk dikkati çeken husus, çalışmaların kavramsal metafor kuramı üzerine bina edilmesine rağmen Lakoff - Johnson'ın kuramlarında kapalı ya da zayıf kalan yönlerine değinilmemiş olmasıdır. Kuramın temel iddiası metaforların kelimedenden ziyade kavramlar/tasavvur düzeyinde meydana geldiğidir. Burada Aristoteles'ten itibaren takip edilen tür-cins, nakil ve benzerlik ilişkisi bir kenara bırakılarak metaforların kelimelere değil tecrübeye dayalı kavramlara ait olduğu dile getirilmektedir. Buna göre kavramlara dair geliştirdiğimiz algımız ise dış dünya ile karşılaşmalarımız neticesinde edindiğimiz tecrübeye dayalıdır. Kuramının yaslandığı felsefi temellendirmeye göre metafor aslında temel seviye Gestalt (*Gestalt*) tecrübesiyle oluşur. Bu açıklamada istiâre, müsteâr veya nakil gibi kavramlar kullanılmaz. Diğer taraftan, belâgatta mecâz vaz', lafız - mana ilişkisi ve istimâl üzerinden açıklanırken bu kuram metaforu tasavvur ve dil ilişkisi üzerinde temellendirir. Bu önemli farklılıkların konumuz olan çalışmalara yansıtılmadığını tespit ettik. Mevcut çalışmalar mecâz ve kuram arasındaki farklılıkların nasıl yorumlanması gerektiği ve aralarında ki bağın nasıl kurulacağı sorularını yanıtızsız bırakır. Aynı zamanda Lakoff-Johnson'ın örnekleri bağlamdan kopuk bir şekilde tahlil etmesi ve kavramsal metaforu tespitle yetinmesi ve tespit sonrası nasıl yorumlaması gerektiğine ilişkin bir yöntemden bahsetmemesi nedeniyle eleştirilmektedir. Alandaki çalışmalar önemli ölçüde Lakoff - Johnson'ın metafor örneklerini analiz ettikleri gibi ayetlerdeki mecâzlar bağlamından bağımsız bir şekilde analiz edilmektedir. Kurama ilişkin bir başka önemli husus ise kavramsal metafora ait çözümlenmeler gündelik ve beşerî dile aittir. Bu nedenle kuramın kutsal metinlerde yer alan metaforların tahliline yönelik bir yaklaşımı bulunmamaktadır, zaten Lakoff - Johnson böyle bir yöntemi teklif etmeyi de hedeflememektedirler. Dolayısıyla vahiy ile beşerî dil arasındaki denge kuram merkezinde nasıl sağlanır sorusu cevapsız kalmaktadır. Bununla birlikte dikkatimizi çeken bir başka mesele, İslam düşüncesindeki mecâz nazariyesinin geri planda bırakılması ve sadece kavramsal metafor kuramına odaklanmasıdır. Özellikle tefsir usulünün önemli bir parçası olan mecâz kavramı ile 20. yüzyıla ait olan kuram arasındaki ilişkiye dair gerçekçi ve nitelikli, felsefi ve dilbilimsel bir değerlendirme yapılmadığını gördük. Dolayısıyla, mecâz nazariyesinin bu yeni teorisinin bir parçası olduğu ya da aralarında bağ kurmanın mümkün olmadığı ön kabulü üzerinden bir literatürün gelişmektedir. Kavramsal metafor teorisine mecâz nazariyesini nitelikli ve şümullü bir şekilde incelemeyen, mecâz ya da istiâre içeren ayetlere bu metafor teorisinin tatbikinin birtakım sorunlara yol açabileceği öngörülmektedir. Müstakil olarak kuramın dikkate değer katkıları bulunmasına rağmen, mevcut çalışmaların aceleci bir tavır benimsedikleri ve ayetlerdeki mecâzları sadece kuram merceğinden inceleyerek tefsir, belâgat ve kelamın rolünü ihmal ettikleri tespit edilmiştir. Sonuç olarak kuramla mecâz arasındaki ilişkinin incelenmesinin, hem kuramın alana sağlıklı katkı sunmasını hem de İslam düşünce geleneğinde mecâz nazariyesinin etraflıca ele alınmasını sağlayacağı kanaatini paylaşmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an Çalışmaları, Kavramsal Metafor Kuramı, Anlambilimi, Metafor, Mecâz.

Giriş

Kavramsal Metafor Kuramı (The Conceptual Metaphor Theory) 20. yüzyılda metafor araştırmalarında dikkatleri çeken ve son zamanlarda adını sıkça duyduğumuz kuramlardan biridir. George Lakoff ve Mark Johnson'un birlikte hazırladığı *Metaphors We Live By* (1980)¹ adlı eserle literatüre kazandırılan bu kuram alışlagelmiş klasik metafor yaklaşımından farklıdır. Aristoteles'ten tevarüs eden klasik metafor tanımına göre metafor bir kelimeye ait mananın benzerlik, ortaklık ya da analogi sebebiyle başka bir kelimeye aktarımıdır. Oysa ki, Lakoff - Johnson'a göre metafor kelimedeki mananın nakli değil, bireylerin tecrübeye dayalı kavramsal düşünce biçiminin/tasavvurunun aktarımıdır. Bu nedenle kuramlarını açıklarken daha önce metafora dair bilinenlerin tekrar gözden geçirilmesi gerektiğinin vurgularlar. Lakoff-Johnson'ın ortaya koyduğu bu yaklaşımın etkisi sadece dilbilimiyle sınırlı kalmayıp,

¹ Bu çalışma, Gökhan Yavuz Demir'in çevirisi ile *Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil* başlığıyla Türkçe'ye kazandırılmıştır. (George Lakoff-Mark Johansen, *Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil*, çev. Gökhan Yavuz Demir (İstanbul: İthaki, 2015).

günümüzde siyaset, sosyoloji, tıp, bilişim, psikoloji ve dil kazanımı gibi pek çok beşerî bilim dalına kadar uzanmaktadır. Son yıllarda İslam çalışmalarında, özellikle de Kur'ân çalışmaları² sahasında bu kuramla karşılaşmaktayız. Gün geçtikçe yeni araştırmaların dahil edildiği bu literatüre Türkiye'de üretilen akademik çalışmalar da -görece yavaş sayılacak bir hızla- dâhil olmaya başlamıştır. Bilişsel bilimin etkisinde, metafora ve metaforun işleyişini açıklayan kavramlara dair mühim katkıları olan bu kuramın Kur'ân çalışmalarında kendine nasıl yer bulduğu, hangi çerçevede ele alındığı ve mecâzla ilişkisinin ne ölçüde kurulabildiği sorusu merak uyandırmaktadır. Bu merak doğrultusunda çalışmamız, Kur'ân'daki mecâzları kavramsal metafor kuramı üzerinden inceleyen araştırmaları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple burada meseleyi teorik bir zeminde, yani kuramın nasıl tatbik edildiği, ayetleri anlamaya ne ölçüde katkıda bulunduğu ve çalışmaların yönteminde bulunan eksiklikleri dile getirmeyi hedeflemekteyiz.

Bilişsel dilbiliminin etkisinin açıkça gözlenebildiği bu kuram, metaforu kavramsal düzeyde ele almanın metafora ait unsurları, bu unsurlar arasındaki ilişkiyi tespit etmemizi ve karmaşık metaforik yapıları anlama ve anlamlandırma kolaylaştıracağını savunur. Kurama göre bunun için metafor kelime, türler ve cinsler arasındaki nakilden çıkartılıp biliş (*cognition*) ve bildirişim (*communication*) ile birlikte tasavvur (*concept*) seviyesine çıkartılmalıdır. Böylelikle metafor çalışmalarına yeni bir bakış açısı kazandırılmış olacaktır. Bu önemli iddialar farklı içerikte araştırmaların ortaya konmasına katkı sunmaktadır. Bu sahada üretilen araştırmaları kendi içinde üç tür olarak sınıflandırmamız mümkündür: (i) Kurama eleştirel yaklaşan ya da kurama katkıda bulunmayı hedefleyen çalışmalar; (ii) kuramı dil bilimi ve dil felsefesi bağlamında değerlendiren, yani yaklaşımı felsefe ve metafor alanında inceleyen araştırmalar; (iii) diğeri de teorik tartışmaların uzağında, kullanım halinde olan metafor kalıplarını bu teoriyle inceleyen araştırmalar. Bunların arasında edebi ve dini metinlerin incelenmesi ve söylem çözümlemeleri de yer alır. Bizim ele almayı planladığımız araştırmalar ise sadece son sınıfa dâhil olanlardır. Bu tercihimiz nedeniyle çalışmamızda kurama dair teorik eleştirileri derinlemesine incelemeyeceğiz. Çalışmanın sınırlılığı nedeniyle her ne kadar mevcut çalışmaları değerlendirmeye almış olsak da söylem ya da metafor analizine odaklanmayacağız. Makalemiz teoriyi eleştirmeyi ya da kuramın mecâzla ilişkisini kurmayı değil, yukarıda değindiğimiz literatürün nasıl bir yöntem takip ettiğini, seyrini yansıtmayı ve literatürün tefsir ve belâgat geleneği ile ilişkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede çalışmamız bir tür literatür değerlendirmesi olarak kabul edilebilir. Ancak asıl odak noktamız literatürünün panoramasını sunmak değil, bahse konu olan araştırmaların iddiaları, yöntemleri ve tefsir usulü ve belâgat ile ilişkilerini inceleyerek eleştirel bir yaklaşım ortaya koymaktır. Çalışmanın sınırlarını daha net belirleyebilmek için sadece kavramsal metafor kuramı penceresinden Kur'ân'da bulunan mecâzları değerlendiren araştırmalar tercih edilmiştir. Konuya dair İngilizce, Arapça ve Farsça yayımlar bulunmakla birlikte sayıca fazla ve yayılımın geniş olması nedeniyle sadece İngilizce literatürde³ öne çıkan ve sıkça atıf alan çalışmalar değerlendirmeye alınacaktır. Bu değerlendirmede araştırmaların hangi konu etrafında şekil aldığına, hangi yöntemi takip ettiklerine ve kuramın uygulanması esnasında tespit edilen eksikliklere yer verilecektir.

Kuramın metafor çalışmalarında edindiği yeri ve önemini somutlaştırabilmek için önce klasik metafor ve mecâz kavramına dair özet bilgi vereceğiz. Çalışmaya Aristoteles'in (MÖ. 384-322) metafor tanımdan günümüze kadar gelen tartışmaları ve gelişmeleri sığdırmaya çalışmanın iddialı bir yaklaşım olacağına farkındayız. Yine aynı şekilde İslam düşünce geleneğinde başlangıç noktası olarak bilinen Ebû Ubeyde'nin (ö. 209/824[?]) *Mecâzu'l-Kur'ân* adlı eserinde mecâz kavramına dair yaklaşımları ve tartışmaları ele almak bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Bu nedenle kurama, metafora ve mecâza ilişkin genel bir bakış açısı sunup meselenin asıl kilit noktalarına temas etmeye gayret edeceğiz.

1. Aristoteles ve Metafor

Metafor tanımının başlangıç noktası, onu derli toplu ilk kez ortaya koyduğu kabul edilen Aristoteles'in (MÖ 384-322) metafor tarifi olarak kabul edilir.⁴ Bu nedenle metafor ya da metafor teorisi ile ilgili herhangi bir araştırma ya da tartışmanın kaçınılmaz olarak bu tanım üzerinden yürütüldüğünü görürüz. Bu doğrultuda, kavramsal metafor kuramı da kendini Aristoteles'in metafor tanımına ve bu tanım üzerine inşa edilmiş müktesebata göre konumlandırır.

² Kur'ân Çalışmaları ifadesi *the Qur'anic Studies* kullanımından yola çıkılarak tercih edilmiştir. Bu ifadenin bir bagaja sahip olduğunun farkındayız. Buna rağmen, bu kullanımı tercih etmemizdeki sebep, bahse konu olan literatürünün kendini Kur'ân Çalışmaları alanı konumlandırması ve literatürün takip ettiği yöntem sebebiyle tam anlamıyla tefsir ya da belâgat alanına dahil edilememesidir.

³ Konuya dair Türkiye'de bir yüksek lisans tespit edilmiştir. (Zeynep Sayın Çağırın, *Kur'an-ı Kerim'deki Metaforların Gündelik Dil Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2020). Bu çalışmaya diğer araştırmalarla birlikte değineceğiz.

⁴ Tam manasıyla metafor olarak adlandırılmamakla birlikte, bir lafzın hakiki anlamın dışında kullanımıyla eski Mezopotamya destanlarında, Homeros'un şiirinde veya eski Antik Yunan edebiyatında da karşılaşmaktayız. (Leezenberg, *Metaphor*, 15-27.)

Metafor/metaphor, eski Yunancada *meta* (karşıya geçmek) ve *pherein* (devretmek, taşımak) kelimelerin birleşiminden *metapherein*'den gelen, bir şeyi öteye taşımak anlamına gelen Yunanca bir terimdir. Günümüzde *Oxford English Dictionary*'nin tanımına göre metafor bir tür nakil ve/veya analogidir.⁵ Metafor kelimesinin en erken kullanımı, İsostrates'a (MÖ. 436-338) ait bir cenaze konuşmasında tespit edilmiştir. Bu konuşmada İsostrates metafor kelimesini terim olarak değil, isim yapısında kullanmıştır.⁶ Kelimenin kavramsallaşması, tanımlanması ve metaforun detaylandırılmasının ise İsostrates'den sonra gelen Aristoteles tarafından yapıldığı kabul edilir.⁷ Aristoteles'e kadar güzel ve edebi konuşmanın bir parçası olarak kabul edilen metafor, kendisinden sonra salt estetik ve edebi söylemden çıkartılıp retoriğin bir parçası haline gelmiştir. Bu sebeple Aristoteles hem *Poetika*'sında hem de *Retorik*'inde⁸ metaforun yapısına ilişkin bilgi vermiştir. *Poetika* adlı eserinin yirmi birinci bölümünde yer alan bir paragrafta (1457b7-9), Aristoteles asırlarca etkili olan metafor tarifini şu şekilde sunar:

“Metafor, bir sözcüğe kendi anlamının dışında başka bir anlam yüklenmesidir. Bu yükleme, cinsin anlamının türe, türün anlamının cinsine verilmesi ya da türün anlamının başka bir türe verilmesi yoluyla olur ya da metaforik uygulama orantı yöntemine göre yapılabilir.”⁹

Alıntıda verilen bilginin yüzyıllar boyu ilgi görmesinin sebeplerinden biri de Aristoteles'in metaforun semantik ya da filolojik tahliliyle yetinmeyip doğrudan mekanizmanın nasıl çalıştığını açıklamaya çalışmasıdır. Yükleme/nakil, orantı/kıyas ve cins-tür ilişkisi gibi araçlara odaklanarak metaforun dildeki mekaniğinin belirlenmesi, Aristoteles'in tanımının özgün kabul edilmesinde etkili olmuştur. Klasik teori olarak da adlandırılan Aristoteles'in tarifinde metafor aynı zamanda bir hareket (*epiphora*) ve lafzın naklidir (*lexis*). Mesela, Achilles bir aslandır. Burada Achilles kelimesi aslanla ilişkilendirilir; yani bir hayvan adı insana ait özel bir isme yüklenir/nakledilir.¹⁰ Tasnifte yer alan orantı içinse, mukayese edilenler arasında bir benzerliğin/paylaşılan ortak bir vasfın bulunması beklenir. Dolayısıyla metaforu oluşturan temel üç araçtan bahsetmek mümkündür; üç şey arasında kurulan benzerlik, analogi ve tür-cins arasında gerçekleşen nakildir. Bu tanıma göre metafor isim ya da kelimedede inşa edilir¹¹, kuramın iddia ettiği gibi düşünce ya da kavramsal düzlemde değil. Bu husus klasik ve kavramsal metafor kuramı arasındaki temel farklılıklardan biri olarak kabul görür. Günümüzde analogi kavramı ve mahiyetine, tür-cins arasındaki ilişkisine ve benzerlik olgusunun nasıl anlaşılması gerektiğine ilişkin sorular hem dilbilimciler hem de dil felsefecileri tarafından yöneltilmektedir. Her ne kadar Aristoteles'in kullandığı kavramların metafor inşasını açıklamada yetersiz kaldığı kanaati günümüzde güçlense de klasik metafor tanımı asırlarca kendinden bahsettirecek, hakkında tartışılacak ve üzerinde düşünölmeye devam edilecektir.

2. İslam Düşüncesinde Mecâz

Mecâz “c-v-z” kökünden ismi zaman ve ismi mekân kalıbı olan *mefal*'den türemiş bir kavramdır. Sözlükte “bir yola girip yürümek, geçilen yer” anlamına gelmektedir. Terim olarak ise “bir lafzın vaz' olduğu mananın dışında kullanılmasıdır”¹² şeklinde tanımlanmaktadır. İslami ilimlerde mecâz, Kur'an'ın dil özelliklerinden birisi ve daha sonra ilahi kelamın icâzı bağlamında belâgatın bir konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Mecâz kelimesinin kullanıldığı en erken eser Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın (ö. 209/824) *Mecâz'ul-Kur'an*'i olarak kabul edilmektedir. Ancak bu eserde mecâz kelimesi birden fazla manada kullanılmaktadır. En yaygın kullanılan manalar tevil ve tefsirdir. Hicri üçüncü asırda literatüre dahil olan icâz ilk olarak vahyin doğru anlaşılması ve yorumlanması ihtiyacıyla ele alınır. Aynı asırlarda âlimler arasında Allah'ın sıfatlarının yorumu, Allah'a el, yüz, yön gibi beşerî unsurların isnat edildiği müteşâbih ayetler ve Kur'an'da mecâzın varlığı tartışmaları bu kavramın gelişiminde önemli bir rol

⁵ *Oxford English Dictionary*, ed. James A. H. Murray vd. (Oxford: Clarendon Yayın Evi, 1989), “Metaphor”, 676/9.

⁶ Jakub Filonik, “Metaphors in Rethoric: From Ancient Greek to 21st Century”, *Brill's Companion to the Reception of Ancient Rethoric*, ed. Sophia Papaioannou vd. (Leiden-Boston: Brill, 2022), 455.

⁷ John T. Kirby, “Aristotle on Metaphor”, *The American Journal of Philology* 118/4 (Kış 1997), 523. Bazı çalışmalar İsostrates'in metafor kavramını Aristo'dan farklı kullandığını iddia eder. (Kirby, “Aristotle”, 526.)

⁸ Bk. *Retorik* 1406b, 1410b, 1411a, 1411b.

⁹ Aristoteles, *Poetika: Şiir Sanatı Üzerine*, çev. Furkan Akderin (Ankara: Say Yayınları, 2011), 74.

¹⁰ Karl Simms, *Paul Ricoeur* (London: Routledge, 2003), 63.

¹¹ Paul Ricoeur, *The Rule of Metaphor The Creation of Meaning in Language*, çev. Robert Czerny vd. (London-New York: Routledge Classics Publication, 2003), 14, 17.

¹² Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *Mu'cemu't-ta'rîfât* (Kahire: Dâru'l-fadîla, 2004), 169; İsmail Durmuş, “Mecâz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/217; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm* (Dâr al-Kutub al-'İlmiyyah: 2011), 469-470.

üstlenir.¹³ Bu nedenledir ki mecâz ve mecâzın önemli bir kısmını kapsayan istiâre İslam'ın erken dönemlerinden itibaren belâğatın konusu olmaktan çok tefsir ve kelamın konusu olarak anılmaktadır. Bu tartışmaların seyrinde icâz, ayetlerin edebi güzelliğini izah etmeye yönelik bir yaklaşım olarak da kabul görür ve bu belâğatın gelişimine katkı sunar. Nitekim zaman içerisinde ayetler belâgat eserlerinde mecâz, istiâre ve türlerine ait örnekler olarak karşımıza çıkacaktır.¹⁴

Yukarıda tanımlamış olduğumuz mecâzın türleri bulunmaktadır. Bu türlerinden biri olan istiârenin kendine özgü bir tanımı vardır.¹⁵ İstiâre, sözlük anlamı “ödünç almak, ödünç istemek” olup, istilahta “bir kelimenin manasının geçici olarak başka kelime için kullanmak” ya da “bir şeyi başka bir şeye benzetirken açık yerine kapalı teşbih yapmak” anlamına gelir.¹⁶ Mecâzdan farklı olarak, istiâre kavramında teşbih yani benzeme yönü ağır basmaktadır. Bu sebeple olsa gerek dilbilimciler, istiâreye özgü birtakım unsurlar belirlemişlerdir: (i) kendisinden mananın ödünç alındığı (müsteâr minh/müşebbeh bih), (ii) kendisine mananın ödünç verildiği (müsteâr leh), (iii) ödünç alınan lafız (müsteâr, istiâre), (iv) iki mana arasındaki alaka (câmi, müşabehet alakası), (v) gerçek mananın kullanılmasına engel olan karine (karîne-i mânia).¹⁷ İlâveten, *müsteâr minh* ve *müsteâr leh* arasındaki ilişkinin türleri, temsil veya teşbihle farkı da ele alınan konu başlıkları arasındadır.¹⁸ Dilbilimciler hangi tür lafzın mecâzi kullanıma müsait olduğunu sorgulamış ve fiil ya da isim görevi üstlenen lafızların hakiki manasının dışında kullanılabildiğini ifade etmişlerdir. Daha sonrasında Abdü'l-Kâhir el-Cürçânî (ö. 471/1078-79) ise mecâzın sadece lafızda değil ve cümlede de gerçekleşebileceğini ekleyerek mecâz konusunu başka bir seviyeye taşımıştır.¹⁹

Arap dilinde mecâz ve istiâre başlığı altında karşımıza lafız-mana ayrımı meselesi çıkmaktadır. Bu ayrımın kökeni dilbiliminde lafzın manaya delaletini açıklayan *vaz'* kavramına dayanır. *Vaz'* genel hatlarıyla “lafızların belirli manaya delâlet etmesi için tahsis edilmesidir”²⁰ şeklinde tanımlanmaktadır. Kelimelerin *vaz'* olduğu mana işitme (*sem'*) ve sözlük bilim yardımıyla tespit edilmektedir. Bir lafzın *vaz'* olunduğu manada kullanılmasına hakiki anlam, *vaz'* olduğu mananın dışında kullanımı mecâz veya istiâre olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla, bir lafzın hakiki ya da mecâzi kullanımı, lafzın *vaz'* olduğu mana ile ilişkisine göre tespit edilmektedir. Bir lafzın mecâzi olarak kullanıldığının tespiti ise bir karine, yani mecâza işaret eden bir unsurla gerçekleşmektedir. Bu karinenin, lafzın *vaz'* olduğu mana ile lafzın nakledildiği mana arasındaki bir ilişkiye (alakaya/ittisâl) dayanması beklenmektedir. Bazı âlimler bu ilişkiyi somut (sûrî) yani beş duyu ile algılanabilir ya da soyut (manevî) benzerlik şeklinde iki tür olarak açıklamaktadırlar.²¹ Örnek verecek olursak, en-Nisa 4/43. ayette geçen “ğâit” (الغَايِط) kelimesinin kullanımı sûrî ittisâl örneği arasında zikredilir. Gâit kelimesinin sözlük anlamı *örten, gizleyen ve çukur* anlamlarında iken ayette *tuvalet ihtiyacını gidermeyi* ifade etmek için kullanılmaktadır. Çukur ve tuvalet ihtiyacını giderme fiili arasında mekânsal bir ilişkinin bulunması ve bu ilişkinin gözlemlenebilir olması, ittisâlin somut olarak belirlenmesinde etkili olmuştur. Soyut ilişkiye örnek olarak “Zeyd aslandır” cümlesi gösterilmektedir. Zeyd ile aslan arasında kurulan benzerlik ilişkisi somut bir bilgiye dayanmamaktadır. Arada kurulan ilişki aslanın cesareti ile Zeyd'in cesareti arasında var olduğu kabul edilen benzerlik sebebiyledir. Bu nedenle bu benzerlik soyut/manevî ilişkiye dayandırılır.²² Gerek *vaz'* olgusu gerekse mecâz ya da istiâre için gerekli olan lafız aktarımını sağlayan ittisâlin somut ve soyut algı türlerine göre tasnifi, Aristoteles'in metafor tanımında yer almaz. Bu hususlar dilbilimcilerin mecâz ile klasik metaforun farklı ele aldıkları görüşünü destekler mahiyettedir.

Ancak kavramsal metafor kuramına gelince, istiârede ittisâlin türlerine göre ayrılması meselesinin bir farklılıktan ziyade benzerlik unsuru haline dönüşebildiğini görmekteyiz. Lakoff - Johnson teorilerinde somut ya da fiziksel tecrübenin metafor

¹³ İsmail Aydın, “Hakikat ve Mecâz'ın Terimleşme Süreci”, *İslami İlimler Dergisi* 8/1 (Bahar 2013), 23-24.

¹⁴ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 498-499.

¹⁵ Mehmet Akif Duman, *Retorikten Belâğate Mecâzdan Metafora* (Ankara: Nobel Yayınevi, 2019), 607-612.

¹⁶ 'Abdu'l-Kâhir el-Cürçânî, *Delâilu'l-İcâz* (Kahire: Daru'l-Hâncî, 2004), 67; 'Abdu'l-Kâhir el-Cürçânî, *Esrâr'ul-Belâğa* (Kahire: Matba'ul-Medenî, 1984), 30.

¹⁷ es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 477; İsmail Durmuş - İskender Pala, “İstiâre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001) 23/315-318.

¹⁸ el-Cürçânî, *Esrâr'ul-Belâğa*, 20-28, 260; es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-Ulûm*, 477-501.

¹⁹ el-Cürçânî, *Esrâr'ul-Belâğa*, 350-353.

²⁰ İbrahim Özdemir, “Bir Dil Bilimi Olarak *Vaz'* İlimi ve Tarihsel Gelişimi”, *İslam'da Medeniyet İlimleri Tarihi I*, haz. Recep Şentürk, Ahmet Süruri, Rıza Tevfik Kalyoncu, Mustafa Sürün, Ebru Morgül (İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2021), 321, 322; el-Cürçânî, *Mu'cemu't-ta'rîfât*, 212.

²¹ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Usul'us-Serahsî* (Beyrut: Dar'ul-İlmiyye, 1993) 1/178.

²² es-Serahsî, *Usul'us-Serahsî*, 1/178.

inşasında önemli bir unsur olduğunu dile getirmektedirler- birazdan bu hususu ayrıntılarıyla ele alacağız. İlaveten, mecâz bahsinde karşımıza çıkan ve Lakoff – Johnson'un kuramıyla benzerlik gösteren bir başka mesele daha bulunmaktadır. Bu da farklı dillerde bazı istiâre kullanımlarının benzeyen, benzetilen ve benzeme yönü itibarıyla ortaklığa sahip olabilmesidir. İngilizcede sıkça kullanılan "Achilles aslandır" metaforu buna örnek olarak gösterilebilir. Cürcânî "Zeyd aslandır ya da bir aslan gördüm" gibi istiâre kullanımının sadece Arap diline özgü olmadığını ve bir istiârenin farklı dillerde de bulunabileceğini anlatmaktadır. Yani, insan ile aslan arasında kurulan ilişkinin Arap ve Arap olmayanlar arasında ortak kullanıma sahip olması muhtemeldir. Cürcânî, farklı diller arasında müşterek kullanımların olağan olduğunu vurgulamakla birlikte konuyu derinlemesine ele almaz.²³ Günümüzde ise Lakoff – Johnson Cürcânî'yle benzer bir görüş ileri sürmektedirler. Cürcânî'den farklı olarak, Lakoff – Johnson bu kullanımlarını sadece farklı dillerde benzer ya da aynı kullanımlarla karşılaşılabileceğimizi değil, metaforların önemli bir kısmının evrensel olduğunu ve insanoğlunun önemli ölçüde ortak metaforları kullandığını iddia etmektedir.²⁴ Kuramın diğer savlarını ve metafora dair geliştirdikleri yeni yaklaşımları ve kuramın mecâz nazariyesi ile ilişkisini anlayabilmek için kurama biraz daha yakından bakalım.

3. Kavramsal Metafor Kuramı: Metaforun Kelimeden Kavramlara (Tasavvura) Geçişi

20. yüzyılda dilbilimcilerin, felsefecilerin ve davranışsal dilbilim uzmanlarının bir kısmına göre lafız, tür-cins ilişkisi, benzerlik ve analogi merkezli olan klasik tanım, metaforun işleyişini ve işlevini açıklamada yetersiz kalmaktadır. Son yıllarda öne çıkan yaklaşım ise metaforun lafız veya kelimedeki ziyade düşünce ve söylemin bir parçası olduğu görüşüdür. Bu fikir başta I. A. Richard's (ö. 1936)²⁵, Max Black²⁶ ve Lakoff olmak üzere pek çok araştırmacı tarafından güçlü bir şekilde dile getirilmektedir. Araştırmacılar arasında ileri sürülen bu düşünceyi kavramsal bir seviyede Lakoff - Johnson sunmaktadır. Lakoff - Johnson'un temel iddiası, metaforun kelimelere ya da cümlelere değil kavramlara/tasavvurlara (*concept*) ait olduğu hususudur. Diğer bir deyişle, metafor kavramlara dayalı düşünme ve anlamamanın kelimelere dökümüdür. Kavramlara dair geliştirdiğimiz algımız ise dış dünya ile karşılaşmalarımız neticesinde edindiğimiz tecrübeye dayalıdır. Kuramın yaslandığı felsefi temellendirmeye göre metafor aslında temel seviye Geştalt (*Gestalt*) tecrübesiyle -yani algı ve algısal örgütlenmeyle- oluşmaktadır.²⁷ Bu nedenle, Lakoff – Johnson'un teorileri algıdan bağımsız nesnelci ya da salt öznelci yaklaşımdan uzaktır. Lakoff – Johnson kuramlarını daha ziyade *tecrübeci* (*experientialism*) yaklaşımı içinde konumlandırmaktadırlar.²⁸ Tecrübeci yaklaşım, post-yapısalcılığın öznelci ve kişiye/duruma göre değişkenliği anlayışından farklı bir açıklama getirmektedir. Bu yaklaşıma göre insan tabiatının bir parçası olması nedeniyle zihindil arasındaki ilişki ve insanın dış dünyaya ait tasavvurları, insanlar arasında önemli ölçüde ortak paylaşımına sahiptir. Bu husus ise farklı birçok dilde ortak ya da benzer metaforların varlığının açıklanmasına katkı sunmaktadır.

Tecrübeci yaklaşımdan yola çıkarak kavramsal metafor kuramı, metaforun dil ve kelimenin ötesinde bilişsel yönü baskın, belirli bir sistematige ve tasavvura dayalı düşünce biçimi olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşımla metafor nazariyesi, Lakoff – Johnson tarafından bilişsel ve bildirişim (*communication*) düzeyiyle ilişkilendirilerek tekrar gözden geçirilir. Aristoteles'in metafor tanımından aşına olduğumuz cins-tür arasındaki çeşitli aktarım modelleri ve analogi gibi kavramlara atıfta bulunmaz. Bunun ötesinde tecrübe (*experience*), bilişsel (*cognition*), kaynak alan (*source domain*), hedef alan (*target domain*) ve haritalandırma (*mapping*) gibi kavramlar yeni metafor kuramına eklenir.²⁹

Peki bu kurama göre metaforlar bilişsel düzeyde nasıl işlev görür? Metafor, iki şey arasında kavramsal (*conceptual*) düzlemde gerçekleştirilen bir bağ ile oluşur. Lakoff'a göre bu bağ zihinsel düzlemde gerçekleşir. Bunu tetikleyen ya da besleyen husus ise

²³ el-Cürcânî, *Esrâr'ul-Belâğa*, 34, 35.

²⁴ Lakoff - Johnson, *Metaphors*, 3.

²⁵ I.A. Richard için sözbilimi mana ve düşünce arasındaki ilişkiyi açıklamada yetersizdir. İddiasına göre dil ve düşünce arasında bir etkileşim/*interaction* bulunmaktadır ve bu etkileşim *akış/tenor* ve *araç/vehicle* vasıtalarıyla gerçekleşir. Dolayısıyla da metaforik mana inşası edilgen bir nakil veya birinin yerine geçme değil, karşılıklı etkileşimin olduğu etken bir ilişkiye dayanır. (Taverniers, *Metaphor*, 21.) (I. A. Richard Richard, *Philosophy of Rhetoric* (New York: Oxford University Press, 1965), 93).

²⁶ Black, Richard'ın söylediklerini ileri taşıyarak literatüre *commonplaces/ortak alan* kavramını ekler. Burada metaforlar sözdiziminden ziyade anlam dünyasına aittir. Yani, metaforu oluşturan etkileşim iki şeyi bir araya getiren ortak alanda yer alan anlamda gerçekleşir. (Max Black, "Metaphor", *Proceedings of the Aristotelian Society*, New Series 55 (1954-1955), 273-294; Taverniers, *Metaphor*, 24).

²⁷ George Lakoff - Mark Johnson, *Metaphors We Live By With a New Afterword* (Chicago and London: The University of Chicago Press, 2003), xi.

²⁸ Taverniers, *Metaphor*, 245.

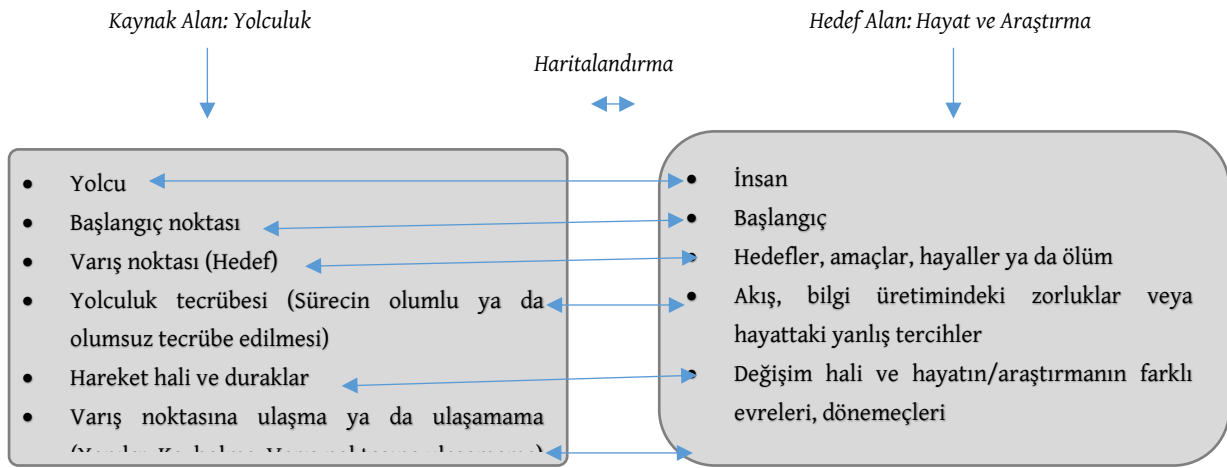
²⁹ Lakoff - Johnson, *Metaphors*, 7-21.

insanın gündelik gerçekliği ve dış dünyaya dayalı tasavvur ve tecrübesidir.³⁰ Soyut (*abstract*) olan ile somut tecrübe (*physical experience*) ya da gündelik gerçeklik (*everyday realities*) arasında bilişsel ilişki kurulur. Bu ilişkiye Lakoff haritalandırma (*mapping*) adı vermektedir. Lakoff - Johnson'a göre soyut veya ifade etmesi karmaşık durumların önemli bir kısmını hayatımızda tecrübe ettiğimiz sade, dış dünyada beş duyuyla algıladığımız ve tekrarlanan tecrübelerimizle ilişkilendirerek ifade edilir.³¹ Zihin, tecrübelerimiz içinden belirlediği iki şey arasında ilişki kurar. Lakoff - Johnson bu iki şeyi *kaynak alan* ve *hedef alan* olarak isimlendirir. Sonrasında ise belirleyip alaka kurduğu hususa dair zihin, bir haritalandırma yapar. Bu haritalandırma neticesinde aynı tasavvura dayalı pek çok farklı metaforik kullanım oluşturulur.

Konuyu Lakoff - Johnson tarafından sunulan *yolculuğun* metaforik kullanımları ve bir şema ile somutlaştıralım. Aşağıdaki şema hem haritalandırmayı hem haritalandırma neticesinde aynı metafora dayalı farklı kullanımların nasıl oluştuğunu temsil etmektedir:

- Örnek cümleler:**
1. Bu yaz oldukça zahmetli bir *yolculuk* yaptım.
 2. Hayat bir *yolculuktur*.
 3. Bu araştırma biraz vakit alacak. Bu *yolculuğa* hazır mısın?

Şema:

Yolculuğun metaforik modellemelerine ilişkin örneklerini artırabiliriz, ancak biz bu üç cümleyle ilerleyeceğiz. Her üç örnekte bulunan *yolculuk* kavramı farklı anlama gelecek şekilde kullanılmış olmakla birlikte ortak noktaları yolculuğu tecrübe ve tasavvur etme şeklimizde gizlidir. Örnekler üzerinden ilerlemek gerekirse, ilki metaforik olmayıp sözlük anlamında bir fiziksel hareket halinden veya mekân değişikliğinden; ikinci örnek insanın doğumundan ölümüne kadar geçen bir süreçten ve üçüncü ise örnek soyut bir hareket ve zihinsel süreçten bahsetmektedir. *Yolculuk* tasavvuru genel hatlarıyla başlangıcı, aralarda durakları ve sonunda varış yeri olan, yolculuğa çıktığımızda başlangıçtaki yerde olmadığımız, yolda olumlu ya da olumsuz pek çok durumla karşılaşma ihtimalini barındıran bir tecrübedir. *Hayat* veya *araştırma* da bir süreci yani başlangıcı, kendine özgü inişleri çıkışları ve nihayetinde de ulaşılmak istenen bir noktayı kapsayan tecrübelerdir. Nitekim her bir örnekte fiziksel bir karşılığı olan yolculuk tecrübesinin farklı soyut duygu, durum veya düşüncedeki seyir halini yani bir akışı ifade etmek için kullanıldığı görülebilir. Lakoff burada yolculuğu anlama şeklimizle birlikte gelen kavramsal algının farklı duygu ve durumlara metaforik olarak aktarılabilirliğinden bahseder. Teknik olarak ifade edecek olursak, bu örneklerde *yolculuk* kaynak alan, *hayat ve araştırma* hedef alan, ikisi arasında (*yolculuk-hayat*; *yolculuk-araştırma*) kurulan ilişki de haritalandırmadır.³² *Yolculuk* tecrübesi insanın sıkça tekrarladığı temel tecrübeler arasında kabul edilir. İnsanların paylaştığı ortak bir tecrübe olması nedeniyle, muhatabımıza bu tecrübenin kendisinden ve beraberinde getirdiklerinden bahsetmek kolaylaşmaktadır. *Hayat ve düşünceye* dayalı bir bilginin sunumu ise yolculuk tecrübesinden daha karmaşık ve soyut bir durumdur. İnsan, böylesi karmaşık ve soyut bir tecrübeyi muhatabına aktarmak için

³⁰ Lakoff - Johnson, *Metaphors*, 3.

³¹ Lakoff - Johnson, *Metaphors*, 3.

³² Lakoff - Johnson, *Metaphors*, 17-21.

yaygın ve anlaşılabilir olan bir başka tecrübe türünden yararlanmaktadır. Kurama göre bu noktada insan, *yolculuk* tasavvurundan istifade eder, bu bağlamı hatırlar ve metaforu bu tecrübenin tasavvuruna göre oluşturur.

Kuramlarını izah ederken, Lakoff - Johnson aynı zamanda eserlerinde klasik metafora dair temel bilgilere itiraz eder ve bunu dört maddeyle özetler. Bunlar; (i) metaforun inşa edildiği alan lafız değil kavramsal algımızdır. Aslında, metafor dediğimiz yapı hem düşünce hem de dilbilimini kapsayan ikili bir yapıya sahiptir. Yani, bilişsel süreçle birlikte ortaya çıkan kullanımlardır. (ii) Bir başka önemli husus ise metaforu kelime anlamındaki ortaklık ya da tür-cins ilişkisi ile temellendirmemeleridir. İki şey arasında ilişki kurulmasını sağlayan motivasyon tecrübedeki kesişmedir. (iii) Üçüncü itiraz, bazı durumlar çok yönlü metaforlarla ifade edilebilmesidir. Yani, bir soyut durumu izah etmek için birden fazla tecrübeden istifade edilebilir. (iv) Son olarak kavramsal metaforlar nedensiz ya da tarihsel rastlantıya dayalı değildir. Bedenlerimiz, müşterek, tabiatı ve gündelik hayatta tekrarlanarak gelen ve paylaşılan ortak eylemlerin tecrübesi bu metaforların şekillendirilmesinde yardımcı olmaktadır. Bu tecrübe nedeniyle metaforlar mutlak doğru bilgi üzerine inşa edilmezler.³³

İtirazları ve ortaya koyduğu savları itibarıyla iddialı olan ve merak uyandıran, bu kuramın da kendine özgü zayıf kalmış noktaları, bazı boşlukları veya yeterince desteklenememiş iddiaları bulunmaktadır. Metaforlar temel algılara dayalı tecrübenin tasavvurundan oluştuğu için evrensel metaforik kullanımların olduğu iddia edilmektedir. Bununla birlikte, Lakoff - Johnson'un kültürel ve sosyal algıdaki (*socio-cogniton*) farklılıkları gözetip sosyo-kültürel algının tecrübe ve metafora nasıl yansıdığına ilişkin sistematik bir açıklama yapmamaları dikkatleri çeker. Nitekim, verilen örneklerin büyük oranda fiziksel tecrübeyle dayalı metaforlardan oluşması bu türden bir itirazın ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.³⁴ Kuramın sözdizimi, anlambilimi veya edibilimi ile ilişkisinin yeterince güçlü kurulmadığı görüşü de ayrıca dile getirilen eleştiriler arasındadır. Diğer önemli bir itiraz ise verilen örneklerin bağlamdan kopuk bir şekilde tahlil edilmesi ve kavramsal metaforun tespitinden sonra yorumlamanın nasıl yapılması gerektiğine ilişkin bir yöntemden bahsedilmemesidir.³⁵ Bu son eleştirinin kuram penceresinden ayetleri incelemeyi tercih eden çalışmalar tarafından görmezden gelinmektedir. Oysa ki, Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlamayabilmek ya da tefsir etmek mecâzı ya da metaforu ele alan çalışmaların önemli motivasyonlarından biridir. Nitekim burada yer vereceğimiz çalışmalar da Kur'an'da yer alan metaforların ele alınmasını Kur'an'ı iyi anlama ve yorumlama ile ilişkilendirmektedir. Bu noktada kuramın ayetlerdeki mecâzları anlamaya nasıl bir katkı sunacağı merak konusudur. Bir diğer husus da mevcut çalışmalar, metaforu mecâz kavramı yerine ikame edip kuramla mecâz arasındaki nazarî ilişkiyi açıklamadan, kuramı Kur'an'daki mecâz ve istiâreye uygulamaktadırlar. Bu kullanım bir takım dilbilimsel ve teorik sorunları beraberinde getirmektedir. Teorik sorunları ele almaya geçmeden önce, sorunun ortaya çıkmasına zemin hazırladığını düşündüğümüz, metaforun mecâzın yerine ikame edilebileceği meselesini ele almak istiyoruz.

4. Metafor Kavramını Mecâz'ın Yerine İkame Etmek

Kavramları çevirmek ya da o kavramın bir başka dilde karşılığını bulmak, zahmetli ve bir o kadar da zorlu bir süreci göğüslemeyi gerektirir. Üstelik sürecin sonunda her zaman tatmin edici bir kavram aktarımından bahsetmek mümkün olamamaktadır. Çevirinin tabiatında bulunan bütüncül bir mana aktarımında yaşanan zorluk, kavram çevirilerinde daha zorlayıcı ve yer yer kavramsal farklılıkların vurgulanmasının ihmaline yol açacak şekilde karşımıza çıkmaktadır. Mecâz ve ona bağlı olan istiâre kavramı da bu sürece tabi olan kavramlar arasındadır. Arapça olan mecâz kavramının Türkçede birebir kullanımları mevcutken istiâre kavramı eğretilme olarak karşılık bulur. İngilizcede ise mecâz *tropes/figure of speech* ve istiâre *metaphor* (metafor) kelimeleriyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Her ne kadar istiâre, metafor ve eğretilme farklı dillerde birbiri yerine kullanılsa da dilbilimi uzmanları kavramların temeldeki işleyişlerinde farklılıklar bulunduğuna dikkat çeker.³⁶ İstiâreye alternatif olarak teklif edilen eğretilme kavramının birebir istiâreyi ifade etmediği, dahası aynı kavramın metaforu da tam anlamıyla karşılamadığı dile getirilir. Bu kavramları daha yakından inceleyenler, aralarındaki farklılıkları vurgulamakla birlikte zaman zaman çeviride bir tutarlılık takip etmek maksadıyla mevcut kullanımı devam ettirebilmektedir. Türkçede karşılaştığımız sorunu bir kenara bırakıp İngilizcede kullanılan ifadeyi ele alacak olursak, metaforun karşılığının mecâz ya da istiâre olarak verilmesinin birtakım sınırlamaları ve yanlısamları beraberinde getirdiğinden bahsedebiliriz. Güncel araştırmalar dikkate alındığında metaforun bazen

³³ Lakoff - Johnson, *Metaphors*, 245.

³⁴ Leezenberg, *Metaphor*, 142; Taverniers, *Metaphor*, 245.

³⁵ Joseph Stern, *Metaphor in Context*, (Massachusetts - Londra: A Bradford Book The MIT Press, 2000), 10-5.

³⁶ Demir, *Metaforlar*, 9-18; İsmetullah Sami, *İslam Hukuk Usûlünde Mecâz* (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2018), 125-130; Wolfhart Heinrichs, "On the figurative (majâz) in Muslim interpretation and legal hermeneutics", *Interpreting Scriptures in Judaism, Christianity and Islam: Overlapping Inquiries*, ed. Mordechai Z. Cohen and Adele Berlin (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 252-253.

mecâz bazen de istiâreyi kast etmek için kullanıldığını görürüz. Farklılık arz eden bu kavramların çeviri düzleminde birbirine denk geldiği ön kabulü, mecâz ya da istiâreyle metaforun aynı mahiyete sahip olduğu veya aynı şekilde açıklandığı yanılığını beslemektedir.

Gözden kaçan diğer bir husus da her kuramın kendine mahsus bir teşekkül hikayesi ya da bir anlamda kendine özgü genetik bir haritaya sahip olduğudur. Metaforda olduğu gibi mecâzın da içinde doğduğu bağlam ve paradigma bulunmaktadır. Dolayısıyla teşekkül ettiği havzanın yapısının, niteliğinin ve özelliklerinin dikkate alınması gereklidir. Teşekkül sürecinde nazariyeler kendi paradigmaları içinde gelişir. Bu paradigma asırlar içinde birtakım değişikliklere uğrar. Ancak bu değişim kavramın ya da nazariyenin bir önceki paradigmasından tamamen kopuk olarak gerçekleşmez. Bu nedenle bir nazariyenin hangi değerler dizisinde geliştiğini göz önünde bulundurmamak, o nazariyeyi ve kavramlarının kullanımı ve gelişimini daha yakından izlememizi sağlar. Batı literatüründe metafor nazariyesi kendine has tarihsel bir anlatı üzerinden ilerlemektedir. Buna göre metafor nazariyesini incelemek isteyenler, konuya başlama noktası olan ve klasik tanım olarak da bilinen Aristoteles'in metafor tarifini dikkate almaktadır. İlerleyen yüzyıllarda her ne kadar Aristoteles'in tanımı sert eleştiriler alsın ve tanımından uzaklaşılsa da metafora dair ortaya konacak olan düşünce veya çalışma yine de klasik tanıma yer verecektir.

İslam ilim ve düşünce geleneğinde mecâzın tespiti, geliştirilmesi ve mecâza dair tartışmaların gün yüze çıktığı döneme yöneldiğimizde temel motivasyonun Kur'ân'ı doğru anlama, Kur'an'ın i'câzı ve belâgatını inceleme çabası olduğunu görürüz. Mecâz ve alt türlerinin belirlenmesi, mecâzın diğer ilim dallarıyla ilişkisini açıklama ve Kur'ân'ı doğru anlama çabasıyla orantılı olarak ilerler. Bu süreç 8-10. asırlar arasında Antik Yunan, Hind ve İran gibi kadim kültür ve medeniyetlerin ilmi eserlerinin Arapça çevrildiği dönemi de içerir. Bu çevirilerde Aristoteles'in metaforu izah ettiği retorik ve poetikası bulunmaktadır.³⁷ Dolayısıyla Aristoteles'in metafor tanımının erken sayılabilecek bir dönemde İslam düşünce dünyasına dahil olduğunu söyleyebiliriz. Mecâz nazariyesinin teşekkülü sürecinde Aristoteles'in metafor tanımının Müslüman alimler tarafından dikkate alındığını ve bu tanıma yeni yaklaşımların getirildiğini görmekteyiz.³⁸ Diğer bir ifadeyle, Aristoteles'in metaforundan haberdar olunmakla birlikte bu tanım mecâzın birebir tanımı olarak ikame edilmez. Bu karşılaşmayı anlamaya ve değerlendirmeye çalışırken bazı hususların göz önünde bulundurulması gereklidir. Bunlardan biri daha önce değindiğimiz üzere İslami ilimlerde mecâza dair tartışmaların öncelikle tercüme merakıyla değil, daha çok vahiyde geçen mecâzi ifadelerin tespiti ve anlaşılması gayreti ile beslendiğidir. Özellikle de mecâzın vahiy -beşeri dil ayrımı, Arap dilbiliminde vaz' olgusu ve lafız-mana ilişkisi üzerinden açıklanması bu düşünceyi destekler mahiyettedir. Mecâz kavramına dönecek olursak vahiy merkezli gelişen, üzerinde çokça tartışılan mecâz, birkaç asırlık süreç sonunda Kur'ân ayetlerini anlama çabasını aşar. Mecâz, kelâmî ve felsefî tartışmalardan da beslenerek, belâgat, fıkıh usulü, felsefe, kelâm ve tefsir usulünün önemli konu başlıklarından biri haline gelir. Bu süreç hicri üçüncü asırdan itibaren mecâzın İslam ilim ve düşünce geleneğinin önemli konu başlıklarından biri olmasına katkı sağlar. Güncel çalışmalarda zaman zaman mecâzın kelâm ve tefsir tartışmalarının sınırlarını aşmadığı iddiası öne sürülse de³⁹ vakia onun her bir ilim dalının tartışmalarına ve maksadına mutabık olacak şekilde teşekkül etmesiyle sonuçlanır. Bu aynı zamanda İslam düşüncesinde mecâz nazariyesinin birden fazla gaye doğrultusunda ele alındığını ve gelişimini bu farklılıklara göre gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Değirmeyi gerekli gördüğümüz diğer bir husus da Batı literatüründe mecâz nazariyesine yeterince yer ayrılmasıdır. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren metafora dair geliştirilen yazılı kaynaklarda Müslüman âlimlerin hem Aristoteles'in metaforuna hem de mecâza veya istiâreye ilişkin geliştirdikleri düşünce ve kavramların analizi geri plana atılmaktadır.⁴⁰ Metaforun genetik haritasını çıkarmak isteyen pek çok araştırmacı 9- 19. asır arasında Müslüman dilbilimcilerin hem Aristoteles'in metafor tanımını nasıl anladıklarını hem de mecâz nazariyesini gözden kaçırmaktadır. Günümüzde sadece mecâz ve istiâreyi inceleyen çalışmalar bulunsa da⁴¹ bu çalışmaların konuya dair derinlikli bir yaklaşım geliştirdiklerini söylemek oldukça güçtür.⁴² Bazı araştırmacılar Ebû Ubeyde

³⁷ Mahmut Kaya, *İslam Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi* (İstanbul: Ekin Yayınları, 1983), 119.

³⁸ Balqis Al-Karaki, "Dissimilar Premises, Similar Conclusions: On the Partial Rationality of Metaphor- a Comparative Study", *Journal of Near Eastern Studies* 70/1 (Nisan 2011), 81-82, 89.

³⁹ Mustafa Shah, "The Philological Endeavours of the Early Arabic Linguists: Theological Implications of the *tawqif-til* Antithesis and the *majz* Controversy/Part 1", *Journal of Qur'anic Studies* 1/1(2002), 27-46; Sümeysa Yakar-Emine Enise Yakar, "A Critical Comparison between Classical Divorce Types of Hanbalî and Ja'farî Schools", *Darulfunun İlahiyat* 31/2 (2020), 282-283.

⁴⁰ Al-Karaki, "Dissimilar Premises, Similar Conclusions", 84.

⁴¹ Kamal Abu Deeb, "Al-Jurjânî's Classification of İsti'âra with Special Reference to Aristotle's Classification of Metaphor", *Journal of Arabic Literature* 2 (1987), 48.

⁴² Bk. Taverniers, Miriam (2002) *Metaphor And Metaphorology: A Selective Genealogy Of Philosophical And Linguistic Conceptions Of Metaphor From Aristotle To The 1990s*, Belgium: Academia Press.

(ö. 209/824[?]) ve Cürcânî'nin (ö. 471/1078-79) eserleri üzerinden bu açığı kapatmaya çalışsa da yapılan çalışmaların henüz arzu edilen niteliğe ulaşmadığını söylememiz yanlış olmayacaktır.⁴³ Mecâz veya istiârenin metafor olarak çevrilmesi ve metaforun mecâz türleri arasında yer alması, bazı araştırmacılarda Aristoteles'in metafor tanımı üzerinden mecâz nazariyesini anlamlandırmanın yeterli olacağı düşüncesini beslemiş olabilir. Bu düşünce maalesef iki farklı düşünce ve dilbilimine geleneğine ait kavramların mahiyetinin ve ilişkisinin derinlikli bir şekilde çalışılmasına imkân tanımamaktadır.

Çalışmamıza konu olan araştırmalarda da benzer bir ihmalin varlığından söz edilebilir. Metafor, mecâz/istiâre ve kuram arasındaki ayrımlar ya da iki nazariyenin ne ölçüde ilişkilendirebileceği dikkate alınmadan kavramsal metafor teorisi, Kur'ân'da mecâz veya istiâre içeren ayetlere tatbik edilmektedir. Özellikle tefsir usulünün önemli bir parçası olan mecâz kavramı ile 20. yüzyıla ait olan mezkûr kuram arasındaki ilişkiye dair gerçekçi ve nitelikli, felsefi ve dilbilimsel bir değerlendirme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla, kuramın mecâz nazariyesinin bir parçası olduğu ön kabulü üzerinden bir literatürün gelişmekte olduğunu rahatlıkla dile getirebiliriz. Bu yönetsel tercihin mecâz ya da istiârenin, metaforun karşılığı olduğu ön kabulü ile ilişkilendirmek mümkündür. Böylesi bir ön kabul, Aristoteles'in metafor yaklaşımının geçirdiği sıçramanın tabii olarak mecâz ve istiârede de gerçekleştiği önyargısını tetikleyebilir. Oysa ki mecâzın ortaya çıkışı dikkate alındığında, alimlerin klasik metafor tanımını mecâz nazariyesinin çıkış noktası olarak ele almadığı görülecektir. Dolayısıyla mecâz nazariyesinin kavramsal metafor kuramına bir anda geçiş sağlayabileceği düşüncesi gözden geçirilmelidir. Bu eleştiriyi dile getirilmek istenen kavramsal metafor kuramıyla mecâz nazariyesinin ilişkilendirilemeyeceği değildir. Aksine, mecâz nazariyesinin konuya dair söyleyeceklerinin ya da katkılarının araştırılması gerektiğidir. Mecâz ve kuram ilişkisinin imkanına dair nitelikli bir bilgi üretiminin önemli bir ihtiyaç olduğudur. Konumuzla ilgili olarak asıl vurgulanmak istenen ise kavramsal metafor teorisiyle mecâz nazariyesini nitelikli ve şümullu bir şekilde incelenmeden mecâz ya da istiâre içeren ayetlere kuramın tatbikinin Kur'ân'ın anlaşılmasında birtakım sorunlara yol açabileceğidir. Bu sorunların ayrıntılarına değinmeden önce kuramı ayetleri incelemede bir araç olarak kabul eden çalışmalarını tanıtmak ve nasıl bir yöntem takip ettiklerini göstermek istiyoruz.

5. Kavramsal Metafor Kuramı Penceresinden Kur'ân -1 Kerim'deki Mecâzları Anlama Çabası

Klasik metafor anlayışının eksik ve yetersiz olduğu görüşünün yaygınlaşması ve kavramsal metafor kuramının bu bağlamda önemli bir boşluk doldurduğu kabulü,⁴⁴ kuramın Kur'ân'daki mecâz ve istiâreleri inceleyen çalışmalara dahil edilmesini teşvik etmiştir.⁴⁵ Literatürü taradığımızda ayetleri bu yeni kuram çerçevesinde ele alan en erken çalışmanın 2002 yılında Khalid Berrada'ya ait *The Limitation of the Standard Theories of Metaphor and the Conceptualist Alternative: an Examination of Conceptual Metaphors in the Qur'an*⁴⁶ adlı doktora tezi olduğunu tespit ettik. Berrada tezinde ve daha sonraki çalışmalarında Kur'ân'da mecâz içeren ayetlerin farklı bir pencereden ele alınabilmesi için bu yaklaşımdan istifade edilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu bağlamda tezinde ve makalelerinde, Kur'ân'da zikri edilen iman, ölümden sonra hayat, nur ve karanlık, ceza gibi soyut olguları veya gıdayla ilişkilendirilmiş metaforları incelemeye almaktadır.⁴⁷ Çalışmasının bir kısmında aşağıdaki ayetlerde geçen "nûr ve zulumât" lafızlarının kullanımlarını örnek olarak sunmaktadır:

el-Mâide 5/16	"وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ"	.1
el-En'âm 6/122	"أَوْ مَن كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ"	.2

⁴³ Michiel Leezenberg, *Contexts of Metaphor* (Oxford: Elsevier Science Ltd., 2001), 43-44.

⁴⁴ Khan Sardaraz-Rubina Naz, "Evolution of Balāghah and Majāz in Arabic Rhetoric and the Need for its Innovation", *Burjīs* 6/2 (Temmuz-Aralık 2019), 28-44.

⁴⁵ Kur'ân çalışmalarının dışında hadis veya İslam felsefesi gibi farklı alanlarda da karşımıza çıksa da dikkatin daha ziyade Kur'ân-ı Kerim'e yoğunlaştığı görülmektedir. Ahmad El-Sharif, *A linguistic study of Islamic religious discourse: conceptual metaphors in the prophetic tradition*, (Londra: Queen Mary-University of London, Doktora tezi, 2011); Ahmad El-Sharif, "On (De) Personification in Prophet Muhammad's Tradition", *Advances in Language and Literary Studies* 6/6 (Aralık 2015), 153-164; Al-Karaki, "Dissimilar Premises, Similar Conclusion", 81-100; Zeynep Gemuhluoğlu, "İslâm Düşüncesine Özgü Bir Poetikadan Söz Edilebilir mi?: İlk Dönem Kelâm ve Dil Âlimlerinde Din Dili-Mecâz/Şiir-Mecâz İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", *Marmara University. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1 (2009), 109-134.

⁴⁶ Khaled Berrada, *The limitation of the standard theories of metaphor and the conceptualist alternative: an examination of conceptual metaphors in the Qur'an* (Fas: University Hassan II., Faculty of Letters, Doktora Tezi, 2002).

⁴⁷ Khaled Berrada, "Metaphors of light and darkness in the holy Quran: a conceptual approach" *Basamat, Hassan II University, Mohamedia* 1(2006), 45-64; Khaled Berrada, "Food metaphors: a contrastive approach", *Metaphorik. de*, 13 / (2007), 1-38.

el-Yunûs 10/27	“كَانَ أَغْشَيْتَ وَجُوهَهُمْ قَطَعًا مِنَ اللَّيْلِ مُظْلِمًا”	.3
el-Ahzâb 33/43	“لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ”	.4
el-Zümer 39/22	“أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ”	.5
el-Hadîd 57/13	“يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَأَلْتَمِسُوا نُورًا”	.6
el-İbrahim 14/1	“الرَّ كِتَابَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ”	.7

Ayetlerde nûrun Allah'a imana ve insanın olumlu niteliklerine, zulumât kavramının ise insanın kötü ve şeytanî yönüne dikkati çektiğine değinir. Berrada buradan yola çıkarak nûr ve zulumât kavramlarıyla ilişkili metaforların iyi ve kötü insan modelini aktaran, semantik havuzu ortaya koymaya çalışır.⁴⁸ Bahsi geçen ayetlerdeki nûr lafzının iman ve hidayet, zulumât lafzının ise dalalet ve küfür anlamlarına geldiği müfessirler tarafından da açıklanmıştır.⁴⁹ Ancak Berrada'nın dikkat çekmeye çalıştığı husus, bu ayetlerin kavrama/tasavvura dayalı bilişsel bir yapıya sahip olduğudur. Mesela, İbrahim suresinde insanın küfürden imana geçişi *zulum* ve *nûr* kavramları üzerinden aktarılmıştır. Bu türden kavramsal aktarım pek çok farklı ayette ve istiâre yapısında karşımıza çıkmaktadır. Müfessirler farklı ayetlerde benzer şekilde geçen lafızların işaret ettiği manaya değinmekle birlikte lafız ve mana arasında ilişkiyi şematik olarak resmetmezler, daha doğrusu bu türden bir kavramsal olarak ortaya çıkarmayı hedeflemeyiz. Benzer ayetleri ele alan belâgat eserleri ise yine herhangi bir semantik şema oluşturmadan Kur'ân'da yer alan istiâre ve mecâzları türlerine göre ayırarak ele almaktadırlar. Berrada ise Gazzâlî (ö. 505/1111), Taberî (ö. 1033/1624) ve İbn Arabî (ö. 638/1240) gibi farklı alimlerin görüşlerinden yararlanarak karanlık ve aydınlığın ne türden kavramsal yapılarla ilişkilendirildiğini ortaya koymaya çalışır. Çalışmasının sonunda ise ayetlerdeki metaforların kavramsal bir bağda kullanıldığını ve bu bağı geleneksel belâgat üzerinden tespit etmenin mümkün olmadığını dile getirir. Bu nedenle, ayetleri belâgata hasretmenin doğru olmadığını ve metafor incelemelerinde lafızlardan tasavvur seviyesine geçilmesini gerekli görür.⁵⁰ Bu çalışmada karanlık ve aydınlığın kavramsal yapısını çeşitli tefsir kaynaklarından istifade ederek ortaya koymaya çalışsa da kuramın tefsir geleneğine nasıl katkı sunacağına ya da kuramla mecâz arasında nasıl bir ilişki kurulması gerektiğine ilişkin derinlikli bilgi vermez.

Bir başka önemli araştırma ise 2004 yılında yayımlanmış Jonathan Charteris-Black'e ait olan *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*'dir. Charteris-Black eserinde, dini söylemde metafor başlığı altında ayetlerde kaynak metafor (tecrübe aktarımının yapıldığı yapı, tasavvur) olarak işlev gören kavramların tespiti ve analizini ele almıştır. Charteris-Black'a göre Kur'ân-ı Kerim'deki mecâzların bir kısmının kaynak alanını *yolculuk*, *hava durumu*, *ateş-nur* ve *nebatat* konuları ihata etmektedir. Bu konular arasında Kur'ân-ı Kerim'de yer alan önemli metaforlardan biri *yolculuktur*. Kur'ân, bu metaforik yapılarda *rehber* ve iman edenler ise sırat-ı müstakimi takip eden *yolculardır*. Analizinin sonunda Charteris-Black anahtar kavramsal bir yapı olduğu ve metaforların bir kısmının bununla ilişkili olarak oluştuğu sonucuna ulaşır. Buna göre Kur'ân-ı Kerim'de geçen kavramsal metaforlardan bir tanesi Lakoff – Johnson'ın vermiş olduğu *yolculuk* örneği ile benzeşmektedir. Charteris-Black'ın verdiği bilgiler eşliğinde yolculuk örneğini resmetmeye çalıştığımızda karşımıza aşağıdaki şema çıkmaktadır:

Kaynak Alan: Yolculuk

Haritalandırma

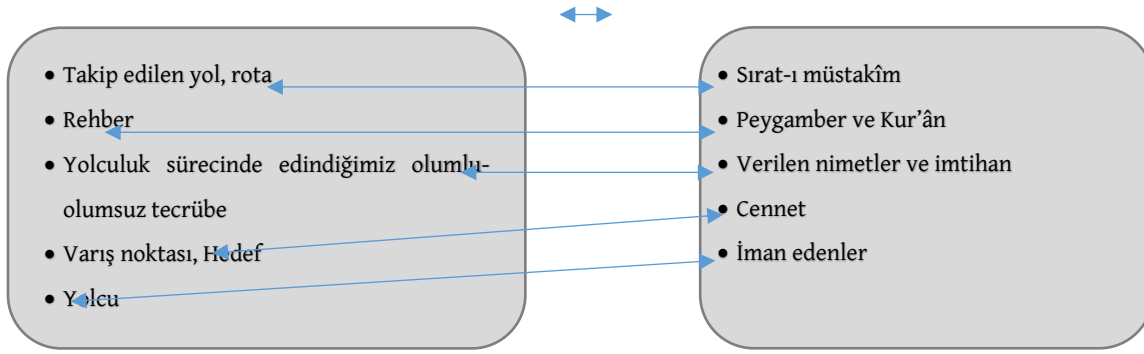
Hedef Alan: Maneviyât/İman

⁴⁸ Berrada, “Metaphors of light and darkness”, 55-59. Kur'ân'de geçen kavramların ontolojik şemasını paylaşan bir internet sitesi bulunmaktadır. Bu site kavramsal örgüyü metaforla ilişkilendirmeden, kavramın semantik havzasını şemalaştırmayı hedeflemektedir. Daha fazla bilgi için bk. The Quranic Arabic Corpus, “Ontology of Quranic Concepts” (<https://corpus.quran.com/ontology.jsp>) (Erişim 26 Ağustos 2022).

⁴⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâik't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fı Vücûhi't-Te'vîl* (Beyrût: Daru'l-Marife, 2009), 544; İz b. Abdi's-Selâm, Ebû Muhammed İzzeddin Adulaziz b. Abdi's-Selâm, *Tefsiru'l Kur'ân* (Beyrût: Daru İbn Hazm, 1996), 2/ 158.

⁵⁰ Berrada, “Metaphors of light and darkness”, 62.

Charteris-Black'a göre ortaya çıkacak kavramsal metaforlar şu şekilde sıralanabilir:

Kavramsal Yapı:

Maneviyat bir yolculuktur.⁵¹

Üretilen Kavramsal Metaforlar:

Manevi faaliyet hedefe ulaşmak için yapılan uzun yolculuktur.

Kur'ân rehberdir.

Kurtuluşa ermek için manevi hayatta çile vardır.

Manevi bir hedefe ulaşmak için verilen her çabaya değer.⁵²

Charteris-Black'ın çalışmasında eleştiriye açık olan yönlerden bir tanesi, çalışmanın Kur'ân meallerinden yararlanarak gerçekleştirilmiş olmasıdır. Her ne kadar Kur'ân-ı Kerim'in -İncil'den farklı olarak- Allah'ın kelamı olarak kabul edildiğini dile getirirse de bunun teolojik karşılığına, tefsir geleneğine ve tefsir usulüne yer vermez. Yer yer İncil'den istifade ederek Kur'ân'dan seçilmiş metaforları açıklamaktadır. Birazdan değineceğimiz araştırmaların aksine, Charteris-Black bu analizinde Kur'ân'ı daha iyi anlamayı ve yorumlamayı amaçlamaz. Charteris-Black, Janet Soskice tarafından da dile getirilen metaforların dini söylem içerisinde önemli bir yer kapladığı ve aslında manevi tecrübe aktarımında metaforun önemli rol üstlendiği görüşünü kanıtlamak ister. Bu sebeple eserinde İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlığın kutsal kitaplarında bulunan ve ortak olarak paylaşılan metaforik yapıları analiz etmeyi, aralarındaki ilişkiye işaret etmeyi ve bu metaforların ilişki haritasını çıkarmayı hedeflemektedir.⁵³

Berrada ve Charteris-Black'ın eserlerinde kullanılan yönlemsel tercih ve yapı, belirli oranda daha sonra yapılacak olan çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Berrada ve Charteris-Black'ın eserlerinde tespit ettiğimiz mecâz nazariyesinin ihmal edilmesi, tefsir usulü ve tefsir eserlerinden yararlanmadaki eksiklik büyük ölçüde diğer makalelerde de karşımıza çıkmaktadır. Makalelerin yöntemi Lakoff - Johnson'ın kitaplarında metafor örneklerini analiz ettikleri gibi bağlamdan bağımsız bir şekilde mecâzların değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Belirlediğimiz bütün makaleleri tek tek sunmak mümkün olmayacağı için çalışmalarını öne çıkan yönleriyle özetlemeye çalışacağız.

Abdumoneim çalışmasında Lakoff - Johnson'ın da eserlerinde örnek olarak verdikleri *hayat bir yolculuktur* (*life is a journey*) metaforunun Kur'ân'daki bilişsel-semantic yönünü doğrudan ortaya koymayı amaçlamıştır. Bunu gerçekleştirirken de tercümelere atıfta bulunmadan Kur'ân'ın kendisinden istifade etmektedir. Burada, yolculuk kaynak alan, hayat ise hedef olarak belirlenir. Abdumoneim'e göre insanın doğumundan ölümüne kadar geçen süreç yolculuk metaforu ile ilişkilendirilerek ifade edilmektedir. Ancak Lakoff'un *hayat bir yolculuktur* metaforundan farklı olarak, Kur'ân'daki metaforlarda *yolcululuk* ikili bir yapıya sahiptir. İyi/ahlaki olan yol (*sırat-ı müstakîm*) ve kötü/gayri ahlaki olan yol (*dalâlet*).⁵⁴ Abu Libdeh ise Kur'ân'da eylemlerin insana ahirette kazandıran ya da kaybettiren fiiller olarak tasnifinin, insanın beden tasavvuruna dayalı metaforlarla açıklandığını göstermeye

⁵¹ Bu anahtar metaforu Müminun 23:91, el-Hicr 15/5, el-Meryem 19: 43,88, İsra 17:19-20, el-Kasas 28:22 gibi ayetleri örnek vererek açıklar (Charteris-Black, *Corpus*, 224-226).

⁵² Johnathan Charteris-Black, *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis* (UK: Palgrave Macmillan, 2004), 224-228.

⁵³ Charteris-Black, *Corpus*, 173; Soskice, Janet, "Din Dili", çev. Mustafa Turan, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2017) 355-68.

⁵⁴ Mohamed Shokr Abdumoneim, "The Metaphorical Concept "Life is a Journey" in the Qur'an: a Cognitive-semantic Analysis", *metaphorik.de* 10 (2006) (Erişim 14 Ocak 2019).

çalışmaktadır.⁵⁵ M. T. Mohamad ise Charteris-Black'in ele aldığı örneklerin bir kısmından yararlanarak⁵⁶, seçtiği örnekleri doğrudan ayetler üzerinden tahlil etmeyi tercih eder. Ancak çalışmasında Charteris-Black'in dile getirdiklerinden farklı bir bilgi sunmaz. Al-Ajmi, Kur'ân'da geçen metaforların sadece dil bakımından (linguistik) değil kavramsal olarak değerlendirmenin Kur'ân'ı daha iyi anlamamızı sağlayacağını vurgulamaktadır. Al-Ajmi'ye göre belâgatta önemli bir yer tutan teşbih, temsil ve istiâre gibi araçlar, günümüz bilişsel-psikolojik dilbilimine dahil edilememektedir. Bu nedenle de belâgat Kur'ân'daki istiâreleri kavramsal çerçevede inceleyememektedir. Bu eksikliği kavramsal metafor kuramının kapatacağı görüşüne dayanarak Kur'ân'da ödül, tevazu, münafıklık ve kibir kavramlarıyla ilişkili metaforik kullanımları irdelemektedir.⁵⁷ Bir başka çalışma da Kur'ân'da *zulumât* (karanlıklar) lafızlarını inceleyen Christiansen'a ait çalışmadır. Christiansen, Kur'ân'ın kavramlara dair kendine özgü bir içerik ve mana verdiğini ve bunu *zulumât* lafzı üzerinden incelemek istediğini dile getirir. Toshihiko İzutsu'nun semantik yaklaşımından destek alarak, *zulumât* lafzının ve manasının kavramsal şemasını değerlendirir. Buna göre, *zulumât* Kur'ân'da sadece metaforik ifadelerde yer alan lafızlardan biri değildir. Farklı sözdizim yapıları içinde farklı anlamlar kazanabilmektedir. Bu görüşünü somutlaştırmak için Kur'ân'da *zulumât* kavramını toplamda altı farklı yapı ile sunar.⁵⁸ Christiansen'in çalışması diğer çalışmalardan farklıdır. Savını sadece Lakoff - Johnson'un kuramı merkezinde ele almaması ve *zulumât* lafzının kavramsal bir yapıya ait olduğunu iddia etmemesi ve İzutsu'nun yaklaşımından yararlanarak, *zulumât* lafzının kullanımları üzerinden semantik kapsamını tahlil etmesi, Christiansen'in çalışmasını farklı bir yerde konumlandırmanın sağlamaktadır.⁵⁹

Ali, Al-Sharif ve Alzyoud Soskice'e atıfla Kur'ân'da kayda değer sayıda metaforik ifadelerin olduğunu, bunların dilbilimsel analizinin yapılmasına ve işlevinin açıklanmasına ihtiyaç duyulduğunu dile getirmektedirler. Arap gramercilerinin mecâza dilin belîğ ve dili süsleyen yönü olarak yaklaştıklarını bu nedenle mezkûr kuramın ayetlerdeki metaforların anlaşılmasına farklı bir boyut kazandıracağını iddia etmişlerdir.⁶⁰ Ahmad Eldin, benzer bir şekilde Kur'ân'dan seçmiş olduğu metaforları inceleyerek Kur'ân'daki metaforların ikna gücünü ve etkisini göstermeyi amaçlamıştır.⁶¹ Abdelhameed, Aristoteles'ten sonra metafor kuramında meydana gelen önemli değişimlerin ayetleri inceleyen çalışmalara yansıtılması gerektiğini dile getirmektedir. Bu bağlamda ayetlerdeki örneklerin kaynak alan, hedef alan ve haritalandırma gibi araçlarla yeniden incelenmesi fikrini destekler. Çalışmasını *namaz bir yapıdır/inşa edicidir, namaz yol göstericidir ve namaz yükselticidir* gibi kavramsal metaforlara ve onların incelemesine ayırmaktadır.⁶² S. Eweida ise zaman kavramıyla ilişkilendirilmiş ayetleri incelemeyi tercih etmiştir. Çalışmasında İngilizce ve Arapçada zamanın kavramsallaştırılmasında önemli farklılıkların bulunduğunu ortaya koymuştur. Eweida açısından bu veri özellikle kavramsal metaforların farklı dil ve kültürlerde de önemli ölçüde benzerlik gösterdiği iddiasının geçerliliğini sorgulamamızı sağlaması bakımından önemlidir.⁶³ Türkçede ise konuya dair şimdilik bir adet yüksek lisans tezi bulunmaktadır. 2020 yılında Sayın Çağırın

⁵⁵ As'ad J. Abu Libdeh, "Metaphor and Action Embodiment in the Glorious Quran", *Arab World English Journal (AWEJ)* 6/3 (Eylül 2015), 136-156.

⁵⁶ M. T. Mohamed, "The metaphor of nature in the holy Quran: A Critical Metaphor Analysis (CMA)", *Journal of Arabic and Human Sciences, Qassim University* 7/3 (Nisan 2014), 83-100.

⁵⁷ Mashael Al-Ajmi, "A Cognitive Study of Metaphors in the Glorious Qur'an: From a Linguistic to a Conceptual Approach", *AWEJ for Translation & Literary Studies* 3/2 (Mayıs 2019), 114-121; Al-Ajmi, "A Cognitive Study", 115.

⁵⁸ Johanne Louise Christiansen, "The Dark Koran: A Semantic Analysis of the Qur'anic Darkness (*zulumât*) and their Metaphorical Usage", *Arabica* 62 (2015), 187, 192.

⁵⁹ Kur'ân'da geçen kavramların mecâzî kullanımlarının semantik havzasını inceleyen bir eser de Charles C. Torrey aittir. Torrey, Kur'ân'da geçen ticari kavramların inançla nasıl ilişkilendirildiğini incelemektedir. (Charles C. Torrey, *The Commercial-Theological Terms in the Koran* (Leyden: E.J. Brill, (1892)). Bir diğer çalışma ise Moses Sister'a ait yayımlanmamış doktora tezidir. 1931 yılında, Friederich-Wilhelms Üniversitesi'nde tamamlanan bu doktora tezine ulaşamadığımız için sadece künyesini paylaşmakla yetineceğiz. (Moses Sister, *Metaphern und Vergleiche im Koran: Inaugural-Dissertation* (Berlin: Friedrich-Wilhelms-Universität, Doktora Tezi, 1931). Thomas Hoffmann'a ait bir çalışma ise Kur'ân'daki dinamik kuvvet metaforunu bilişsel dilbilimi penceresinden ele almaktadır. Hoffmann çalışmasını doğrudan kuramdan istifade ederek gerçekleştirmediği için diğer çalışmalarla birlikte ele almıyoruz. (Thomas Hoffmann, "Force Dynamics and the Qur'an: An Essay in Cognitive Qur'anic Poetics", ed. Roberta Serman Sabbath (Leiden-Boston: Brill, 2009), 65-76.)

⁶⁰ Ali Al-Ali-Ahmad El-Sharif-Mohamad Sayel Alzyoud, "The Functions And Linguistic Analysis Of Metaphor In The Holy Qur'an", *European Scientific Journal* 12/14 (Mayıs 2016), 164-74.

⁶¹ Ahmad Abdel Tawwab Sharaf Eldin, "A Cognitive metaphorical analysis of selected verses in the Holy Quran", *International Journal of English Linguistics* 4/6 (2014), 16-21.

⁶² Madgy Ahmed Abdelhameed, "Conceptual Metaphors in the Holy Qur'an: A Cognitive Linguistic Approach", *El-İlmiyya el-muhkama Dergisi, Suez Üniversitesi Edebiyat Fakültesi* 14 (Erişim Ocak 2019).

⁶³ Sara Eweida, *The realization of time metaphors and the cultural implications: An analysis of the Quran and English quranic translations*, (Stockholm: Stockholm University, Yüksek Lisans, 2007).

tarafından hazırlanan çalışmada bahse konu olan araştırmacılar gibi Kur'ân'da yer alan mecâzi ifadelerin daha iyi anlaşılması için bu yöntem tercih edilmiştir. Sayın Çağırın *Allah, Kur'ân, peygamber, iman, dünya, cennet-cehennem, fil ve kalp* gibi başlıklar altında kavramsal metaforları incelemiştir.⁶⁴

Lakoff - Johnson'ın kuramının karşılık bulduğu bir diğer önemli alan ise Kur'ân tercümeleridir. Kur'ân'da yer alan mecâzi ifadelerin İngilizce ya da bir başka dile çevirisinde bu kuramdan istifade edilebileceği ileri sürülmektedir.⁶⁵ Sowaidi, Mohammed ve Banda çalışmalarında, Kövecses'in Lakoff - Johnson'ın kuramına yönelttiği itirazı dikkate alıp bu itirazı ayetlerdeki metaforlar üzerinden incelemektedirler. Kövecses, metaforların kültürle ilişkili olması nedeniyle metaforda evrensellik iddiasının gözden geçirilmesi gerektiğini savunmaktadır.⁶⁶ Çalışmada iki farklı İngilizce Kur'ân çevirisinden yararlanarak ayetlerde geçen bazı metaforik kullanımların analizi gerçekleştirilmektedir. Mesela, A'râf suresi 2. ayette istiâre olarak kullanılan *ğışâveh* (غشاوة) kelimesinin İngilizcedeki kavramsal metaforik kullanıma istinaden "veil/peçe" şeklinde çevrilmesi, lafzın manasını yansıtmaya engeldir. Bu nedenle, *ğışâveh* lafzının İngilizceye "blindfold/gözbağı" olarak tercüme edilmesinin daha uygun olacağına düşünülmektedir. Bu ve benzeri örnekler sunularak kültürel metaforik kullanımların her zaman benzerlik göstermediği, dolayısıyla da kuramın çevirideki bütün engelleri kaldırmadığını, metaforların çevirisinde dile ait kültürel örüntülerin gözetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.⁶⁷

Muhtasar bilgi vermeye çalıştığımız literatür içinde Sardaraz - Ali konuya dair birden fazla çalışma sunmalarıyla dikkatleri çekmektedir.⁶⁸ Sardaraz - Ali'nin her yeni çalışmalarında kavramsal metafor kuramının Kur'ân'da kullanımına dair yaklaşımlarını biraz daha geliştirdikleri gözlemlenmiştir. İlk çalışmalarında Arapçadaki *fî* ve *min* harfi cerlerinin ayetlerdeki bilişsel yansımalarını incelemekte ve Kur'ân'daki "ölüm ve diriliş" kavramsallaştırmasını ele almaktadırlar.⁶⁹ Bu çalışmalarında sadece metaforların tespiti ve analizi ile yetinmiş oldukları, Lakoff - Johnson'ın kuramından yararlandıkları, fakat belâgat eserlerine ve mecâza yer vermedikleri görülmektedir. Sonraki çalışmalarında Sardaraz - Ali yaklaşımlarını geliştirerek kuramın boşluklarına ve zayıf yönlerine işaret edecek, Kur'ân'da mecâz içeren ayetlerin tahlilinde belâgat ve tefsir kaynaklarından yararlanmak gerektiğini ileri süreceklerdir. Özellikle *Dichotomy of Language & Thought in The Interpretation of Metaphor in The Qur'an* adlı çalışmalarında yöntem eleştirisinde ve yeni bir yöntem teklifinde bulunmaktadırlar. Şu ana kadar literatürde dilbilimsel yaklaşımın ihmal edildiğini ve konunun aynı zamanda dilbilimsel yaklaşımın penceresinden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.⁷⁰ Sardaraz - Ali, Lakoff - Johnson'ın kuramına ek olarak belâgatın ve kelimelerin sözlükteki anlamlarının dikkate alınması gerekliliğine işaret ederler. Yukarıda bahse konu olan literatürün aksine, Sardaraz - Ali'ye göre metaforların dil ile ilişkisinin tamamen göz ardı edilmesi konuya dair derinlikli bir izaha girişmeyi engellemektedir. Bu nedenle belâgat ve mecâzi dikkate almadan kavramsal metafor kuramı üzerinden Kur'ân'a dair yapılacak değerlendirmeler zayıf kalmaktadır. Bu eleştirilerinden yola çıkarak Kur'ân'da yer alan metaforların analizinde Cürcanî ve Zemaşerî (ö. 538/1144) gibi önemli alimlere yer verirler. Zemaşerî'nin diğer alimlerden farklı olarak Kur'ân'daki mecâzları salt dilbilimsel yönden değil aynı zamanda bilişsel yönünü de dikkate alarak tefsir ettiğini dile

⁶⁴ Sayın Çağırın, *Kur'an-ı Kerim'de Metaforlar*, 40-50.

⁶⁵ Belqes Al-Sowaidi -Tawffeek Mohammed - Felix Banda, "Translating Conceptual Qur'anic Metaphor: A Cogno-Translational Approach", *Academic Journal of Interdisciplinary Studies* 10/1 (ocak 2021), 161-173; Usmala Dewi Siregar - Syahron Lubis - Khairna Nasution, "Using the Theory of Conceptual Metaphor to Understand Utterance Metaphorical in English Version of Surah An-Nisa", *Retorika: Jurnal Ilmu Bahasa* 7/1 (2021), 19-24; Mohammad Ali Al-Saggaf - Mohamad Subakir Mohd- Abdullah Yasin - Imran Ho Abdullah, "Dualism of soul-person in english translated texts of the Qur'an", *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 118 (2014), 42-50.

⁶⁶ Zoltan Kövecses, *Metaphor in Culture Universality and Variation* (New York: Cambridge University Press, 2005), 67-112.

⁶⁷ Al-Sowaidi - Mohammed - Banda, "Qur'anic Metaphor", 163.

⁶⁸ Khan Sardaraz - Ali Roslan, "Relationship Between Conceptual Metaphors And Arabic Roots in the Qur'an", *Peshawar Islamicus* 9/2 (Temmuz-Aralık 2018), 41-61; Khan Sardaraz - Ali Roslan, "A Cognitive-Semantic Approach To The Interpretation Of Death Metaphor Themes In The Quran", *Journal of Nusantara Studies* 4/2 (2019), 219-246; Khan Sardaraz - Ali Roslan, "Argument is war metaphor in the Qur'an", *Journal of Islamic Thought and Civilization* 10/ 1 (2020), 66-86.

⁶⁹ Khan Sardaraz - Ali Roslan, "A Cognitive-Semantic Study of the Spatial Preposition *Fî* in the Quran", *KEMANUSIAAN* 24/2 (2017), 89-122; Khan Sardaraz - Badshah Syed Naeem - Khan, Irfan Ullah, "Cognitive Semantic Study of the Preposition 'Min' in the Quran", *Journal of Islamic & Religious Studies* 4/2 (Temmuz-Aralık 2019), 83-110; Khan Sardaraz - Ali Roslan, "Conceptualisation Of Death And Resurrection In The Holy Quran: A Cognitive-Semantic Approach", *Journal of Nusantara Studies* 1/2 (2016), 11-24.

⁷⁰ Khan Sardaraz - Ali Roslan, "Dichotomy Of Language & Thought in The Interpretation Of Metaphor In The Quran", *Journal of Nusantara Studies* 6/1 (2021), 96.

getirmektedirler.⁷¹ Bununla beraber Zemaşeri'nin dilbiliminin bilişsel yönünü nasıl dikkate aldığını açıklamaktadırlar. Cürcanî ve Zemaşeri gibi önemli alimlere değinilmesine rağmen, Sardaraz – Ali'nin çalışmalarında işaret ettikleri boşluğu doldurabildiklerini söylemek pek mümkün değildir. Tekliflerini somutlaştırmak için örnek verdikleri “*Zaman hareket eden bir nesnedir (time is a moving object)*” metaforunu *iq'tarabatil-sā'atu* (el-Kamer 54/1)” ayeti üzerinden açıklamaya çalışmalarına rağmen, örneği iddialarını destekleyecek bütünlükte inceleyemedikleri görülmektedir.⁷² Sardaraz – Ali çalışmalarında mecâz ve kuram arasında ilişki kurmayı, Kur'an'daki metaforların dille olan ilişkisini ve kavramların sözlük anlamlarını gözetmeyi ihmal etmemek gerektiğini savunmaktadırlar. Bu iddialarına rağmen, bahsettikleri boşluğu dolduracak yeterlilikte bir çalışma ortaya koyduklarını söylemek için erken.

Şu ana kadar Kur'an ayetlerini kuram merceğinden ele almaya çalışan çalışmaları özetlemeye çalıştık. Elbette, alana ilişkin ortaya konan çalışmaların sayısını artırmak mümkün, ancak çalışmamızın sınırları nedeniyle bu kadarıyla yetineceğiz. Oldukça öz bir şekilde yer verdiğimiz çalışmalarda ayrı ayrı hem kuramın anlaşılmasında hem de kuramın tatbikinde eksiklik ve boşlukların bulunduğunu, bu meselenin müstakil bir başlık altında incelemesi gerektiği kanaatini paylaşmaktayız.

5.1. Literatürdeki Boşluklara Dair Değerlendirme

Yukarıda özet bir şekilde yer vermeye çalıştığımız çalışmalarda, kendini sık sık tekrar eden eksikliklerle karşılaştık. Bu eksikliklerin temelinde, 20. yüzyıl dil felsefesi yaklaşımı içerisinde gelişen metafor kuramının beslendiği felsefi kökler ve teklif ettiği kavramlar incelenmeden ve teoriyle İslam ilim ve düşünce geleneğindeki mecâza ilişkilendirilmeden ayetlerin tahlil edilmesi yer almaktadır. Detaylandırmak gerekirse, araştırmacıların kuramın Kur'an'daki karşılıklarını bulmayı hedeflediklerini, bu hedefe ulaşırken kuramın zayıf noktalarını, tefsir usulünü, mecâz kavramının ayetleri açıklama ve anlamadaki rolünü dikkate almadıkları tespit edilmiştir.

Lakoff - Johnson kuramının Kur'an'daki karşılığını bulmaya odaklanan mezkûr çalışmalar, araştırmalarını bu hedef doğrultusunda gerçekleştirmişlerdir. Buna rağmen bu çalışmalar kuramın çıkış noktasını, dayandığı felsefi ve dilbilimsel temelleri, kuramın izahında kullanılan kavramların tahlilini, dilbilimciler tarafından ileri sürülen eleştirileri gözden geçirmeden kurama sadece temel seviyede yer vermiştir. Diğer taraftan, teorinin Kur'an ve İslam düşüncesi içerisinde nasıl konumlanabileceğine ilişkin sorular araştırmacılar tarafından yanıtız bırakılmıştır.

Lakoff-Johnson metaforun dilinin önemli bir kısmında yer kapladığını iddia etmektedirler. Dil olgusundan bahsederken vahiy ve beşerî dil gibi bir ayrım kabulüyle hareket etmemektedirler. Bu nedenle, kuramlarını da vahiy ya da kutsal kabul edilen metinler üzerinde değil gündelik dilde sıkça ve yaygın bir şekilde kullanılan metaforik yapılar üzerinden açıklamaktadırlar. Lakoff-Johnson, kitap ve makalelerinde kutsal metinlerde yer alan metaforların çözümlenmesine yönelik bir yöntem teklifinde bulunmaz. Bu teorik boşluğu doldurmak için Charteris-Black ve Ali, Al-Sharif ve Alzyoud⁷³ gibi yazarlar, Soskice'in metaforun din dilinin çok önemli bir üslup biçimi olduğu görüşü üzerinden konuya yaklaşarak kuramla ayetler arasındaki teorik bağı kurmayı hedeflemektedirler. Soskice'in yaklaşımıyla kuramla vahiy arasındaki ilişkinin varlığına dolaylı olarak işaret edilmek istense de bu çabanın meseleye ilişkin tatmin edici bir yaklaşım sunmadığını görmekteyiz. Çünkü, Soskice eserinde din dili Tevrat ve İncil merkezli, aynı zamanda dini bilgiyi aktaran, tartışan ve kurgulayan genel bir üslubu kast etmektedir.⁷⁴ Allah'ın kelamı olarak kabul edilen ayetlerle beşer dili üzerine inşa edilmiş kuramın özellikle kelami tartışmalar çerçevesinde nasıl ilişkilendirilebileceği sorusu akla gelmektedir. Maalesef, mevcut çalışmalarda bu türden bir ilişkinin imkânı meselesinin henüz ele alınmadığını görmekteyiz. Oysaki, mecânın dilin tabii bir gerçeği olduğu, belâgat alimleri, usul alimleri ve İslam felsefecileri tarafından kabul edilen bir bilgidir. Bu bağlamda tarihte tefsir, usul ve felsefe bağlamında vahiy ve beşerî dildeki mecânın ayırımının imkânı, sınırları ve mahiyeti hakkında tartışmalar yürütülmüştür.⁷⁵ Dolayısıyla, Soskice'in görüşü vahiyde mecânın varlığına dair yeni bir bilgi sunamamaktadır.

Bu literatür içinde kuram ile mecâz arasında güçlü, analitik ve sistematik bir ilişki kuran ya da kurmaya teşebbüs eden bir çalışmayla henüz karşılaşmadık. Her ne kadar Sardaraz - Ali ilerleyen çalışmalarında belâgat, mecâz ve metafor ilişkisinin önemine vurgu yapmış olsalar da bu kuramla mecâz arasındaki ilişkinin imkanını tüm yönlerini ele aldıklarını söylemek mümkün

⁷¹ Khan Sardaraz - Ali Roslan, “Dichotomy Of Language”, 99,101, 108; Khan - Ali, “Cognitive-Semantic Approach”, 220, 240.

⁷² Khan Sardaraz - Ali Roslan, “Dichotomy Of Language”, 109, 110.

⁷³ Charteris-Black, *Corpus*, 173; Ali - Al-Sharif - Alzyoud, “Linguistic Analysis of Metaphor”, 165-166.

⁷⁴ Soskice, “Din Dili”, 362-364.

⁷⁵ Gemuhluoğlu, “Metaforların Kognitif İçerikleri”, 122, 124-126.

görülmektedir. Dile getirmek istediğimiz husus, mezkûr çalışmaların önemli ölçüde İslam düşüncesindeki mecâzı geri planda bırakarak sadece kavramsal metafor kuramına yoğunlaştığıdır. Bu aynı zamanda kuramla mecâz nazariyesi arasında tabii ya da doğru orantıda ilerleyen bir ilişkinin var olduğu ön kabulünü barındırır. Oysa ki metafor kavramının oluşum süreci göz önünde bulundurulduğunda oldukça yeni ve bir o kadar da etkili olan bu kuramın İslam düşüncesindeki mecâz nazariyesiyle ilişkilendirilmesi mümkün mü sorusunun sorulması, Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanmasında bütüncül ve tutarlı bir yöntem takip edilebilmesi için önemlidir. Nitekim konuya ilişkin çalışmalar dikkatlice incelendiğinde araştırmacıların belirli kavramlar çerçevesinde ayetleri belirlediklerini ve Kur'ân'da mecâz içeren diğer ayetleri değerlendirme dışı tuttıkları fark edilecektir. Bahsi geçen araştırmacıların bu tercihleri, Kur'ân'daki mecâzlarla ilişkin bütüncül bir yöntem ya da değerlendirme sunmasına engel olmaktadır. Belâgat eserleri istiâre örneklerini, istiâre ya da mecâzın türlerini ve özelliklerini açıklamak üzere tikel olarak ele almaktadır. Diğer bir deyişle, istiâre örnekleri arasında kavramsal bir şema ortaya çıkarmayı hedeflememektedir. Lakoff – Johnson'ın ise doğrudan bu kavramsal şemanın varlığını iddia ettikleri için kullanılan metaforlar özellikle bu şemanın varlığını ortaya koyacak şekilde seçilmiştir. Lakoff – Johnson'ın eseri, kavramsal metafor şemaları (mesela ontolojik metaforlar, yönelimsel metaforlar gibi) ve bu kurama ait meseleleri içermektedir. Ayet merkezli şemaların bu tasniflere uygunluğu başka bir araştırma konusu olarak kalmaktadır.

1980'lerden beri üzerinde çokça konuşulan ve tartışılan bu teorinin, pek çok kuramda olduğu gibi bazı zayıf noktaları ve boşlukları bulunmaktadır. Dildeki kültürel öğelerin yüzeysel bir şekilde sunulması, kişinin dahil olduğu kültürel ve inanç sisteminin onun düşünce dünyasını şekillendirebileceği olasılığı, kuramın iddiasını desteklemek için verilen örneklerin bağlamdan kopuk yalın bir şekilde çözümlenmiş olması ve kuramın metaforu tecrübeci yaklaşım (*experientializm*) yani insan tecrübesi üzerinden ortaya koyarak dilbilimi ve gramer ile bağıntı göz ardı etmesi kurama yöneltilen önemli eleştirilerden bir kaçıdır. Bu noktada araştırmacıların, kuramın aldığı eleştirileri nasıl cevaplandırdıkları sorusu akla gelmektedir. Bu bakımdan Sardaraz – Ali, Kur'ân'daki metaforları bağlamından kopuk bir şekilde değerlendirebilme tuzağına düşmemek için metinlerarasılık yaklaşımını teklif etmektedirler.⁷⁶ Bu teklifin Kur'ân bütününe nasıl uygulanacağı ve uygulamanın neticeleri başka araştırmalara konu olmak üzere bırakılmaktadır.

Lakoff-Johnson, metaforun mekanizmasına dair klasik metafor tanımında yer alan kavramların neredeyse tamamını bir kenara koyup, sahaya bilişsel düzey, tecrübe, fiziksel tecrübe veya haritalandırma gibi sıkça atıfta buldukları yeni kavramları dahil etmişlerdir. Kurama ait yeni kavramların mecâz nazariyesi ve belâgatla ilişkisini inceleyen bir eserin ortaya konmamış olması bir kenara, araştırmacıların bu ilişkinin tahliline dair henüz bir teklifte bulunmadıklarını görmekteyiz.

Araştırmacıların kuramı tercih etmelerindeki temel motivasyonlarından belki de en önemlisi, bu kuramla birlikte Kur'ân'da geçen mecâzî ifadelerin kavramsal boyutlarının, ayetleri farklı bir bakış açısıyla anlamamızı ve yorumlamamızı sağlayacağı iddiasıdır. Çalışmaların kuramın geçerlilik alanına katkıda bulunduğu açıktır. Ancak, kuramın gerçek manada tefsire ya da ayetlerin anlaşılmasına nasıl katkı sunduğuna dair elimizde açık bir veri bulunmamaktadır. Kuramdan önce ayetlerdeki kapalı ya da fark edilmeyen manalar nelerdi, kuramla birlikte ayetleri anlamamızda ne türden bir farklılık oluştu veya Kur'ân'da kavramsal metaforların var olduğunu tespit ettikten sonraki aşama ne olmalıdır veya tefsir, kelam veya fıkıh gibi ilim dallarına nasıl katkıda bulunabilir gibi sorular cevapsız kalmaktadır. Mevcut çalışmaların ibtidai yapısı gereği az önce sorduğumuz soruların cevaplarını barındırmaması olağan kabul edilebilir. Bununla birlikte kuramın tatbikinde karşılaşılan problemlerin dile getirilmemesi ya da oldukça zayıf bir şekilde işaret edilmesi, kuramın İslami ilimler sahasına katkısını sınırlandıracağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç

Bu çalışmada, kavramsal metafor kuramını Kur'ân'daki mecâzî ifadelerin tespiti ve yorumlanmasında bir yöntem olarak tatbik eden akademik çalışmaların bir kısmını değerlendirerek kuramın nasıl tatbik edildiği, kuramın ayetleri anlamaya ne ölçüde katkıda bulunduğu incelemeye alındı. Gün geçtikçe yeni çalışmaların dahil olduğu bu literatürün merkezinde kavramsal metafor kuramı yer almaktadır. Kuramı araştırmalarının bir parçası kılmaya çalışanların amacı, metafor içeren ayetleri bu teoriyle birlikte yeniden okumak ve anlamlandırmaktır. Bu amaç doğrultusunda hareket ederken, araştırmacıların tefsir ve belâgat geleneğinde yer alan mecâz kavramını ve işlevini önemli ölçüde görmezden geldiklerini gördük. Bu yaklaşım sadece asırlar boyunca geliştirilen yöntemin ihmaline değil, aynı zamanda Kur'ân'ın incelenmesinde bütüncül ve tutarlı bir yol takip edilmesine de engel teşkil etmektedir.

⁷⁶ Sardaraz – Ali, “A Cognitif-Semantic Approach”, 219-26.

Kavramsal metafor kuramının ilgi çekici iddialara sahip olması, İngilizcede mecâzın metafor olarak tercüme edilmesi, mecâz yerine metaforun tercih edilmesinde etkili olmuş olması muhtemeldir. Başta masum bir çeviri sorunu ya da tercih olarak karşımıza çıkan bu mesele, günün sonunda yönetsel bir probleme dönüşmektedir. Nitekim, metaforları parçacı ve bağlamdan kopuk olarak ele almak ve bunu Kur'an'daki mecazlara uygulamak, Kur'an'ı bütüncül bir şekilde ele almaya da engel olmaktadır.

İslam'ın erken dönemlerinden itibaren mecâz ve istiâre, ayetleri yorumlama, anlama ve tahlil etme işlevi görmüştür. Çalışmamıza konu olan araştırmaların bir kısmı ise mecâzın nazariyesin ayetlerin bilişsel tarafını anlamamıza olanak sağlamadığı ön yargısına sahiptirler. Bu bağlamda kavramsal metafor kuramının mecâzın görevini üstlenebileceğini görüşüne sahiptirler. Bu nedenle bazı çalışmaların belâgat ve tefsir usulünde yer alan mecâz nazariyesini, ayetleri anlama ve yorumlama aracı olarak kullanmamışlardır. Araştırmacılar kavramsal metafor kuramını çalışmalarının merkezine alırken kuramın eksikliklerini, aldığı eleştirileri veya kuramın beşerî dil merkezli ortaya konduğunu dikkatlerinden kaçırmışlardır. Beşerî dilde bulunan metaforlarla ayetteki metafor arasında herhangi bir fark gözetilmeli mi, gözetilmesi gerekiyorsa nasıl bir yöntem takip edilmelidir veya beşerî dil ile vahiy dili arasında bir farklılık gözetilmeyecekse Allah'ın kelamı kavramının içeriğini metafor özelinde nasıl ele almak gerekir gibi pek çok soru bu literatürde yanıtız bırakılmıştır.

Kuramın dilbilim alanında son yılların rağbet gören kuramları arasında yer alması, kuramın metafora ve işlevine dair oldukça ilgi çekici iddialarının olması ve Kur'an'ın mecâzî ve metaforik ifadelere yer vermesi, araştırmacıların kuramın tatbikine dair aceleci bir tavır sergilemesini tetiklemiş olabilir. Kuram ortaya koyduğu fikirler itibarıyla metafor ve dile dair oldukça heyecan verici bir bakış açısı sunmaktadır. Ancak, bu heyecana yenik düşüp asırlar boyunca muhtelif tartışmaların ekseninde ve kendine ait bir paradigmada gelişen mecâz nazariyesinin katkısını görmezden gelmek, Kur'an'daki mecâz veya metaforları daha derinlikli tahlil etmemizi ve anlamamızı sağlayamayacaktır. Bunun dışında kuramın dayandığı felsefi temellendirmeleri ve aldığı eleştirileri dikkate almadan kuramı Kur'an'a tatbik etmek, nitelikli ve derinlikli çözümleme yapmaya engel teşkil edeceği gibi İslam ilim ve düşünce geleneğinin görmezden gelinmesine neden olacaktır. Kuramla mecâz arasındaki ilişkinin incelenmesi, hem kuramın alana ne ölçüde katkı sunacağını hem de mecâz nazariyesinin etrafıca tekrar ele alınmasını sağlayacağı kanaatini paylaşmaktayız.

Kaynakça

- Abdelhameed, Madgy Ahmed. "Conceptual Metaphors in the Holy Qur'an: A Cognitive Linguistic Approach". *el-İlmiyya el-muhkama Dergisi*. Suez Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. Erişim 14 Ocak 2019. https://jifask.journals.ekb.eg/article_164648_c912970f40f2af2decedc6768ae1f2f7.pdf
- Abdulmoneim, Mohamed Shokr. "The Metaphorical Concept "Life is a Journey" in the Qur'an: a Cognitive-semantic Analysis". *Metaphorik*. de 10 (2006). Erişim 14 Ocak 2019. <https://www.metaphorik.de/de/journal/10/metaphorical-concept-life-journey-quran-cognitive-semantic-analysis.html>
- Abu Libdeh, As'ad J. "Metaphor and Action Embodiment in the Glorious Quran". *Arab World English Journal (AWEJ)* 6/3 (Eylül 2015), 136-156. <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol6no3.9>
- Al-Ajmi, Mashael. "A Cognitive Study of Metaphors in the Glorious Qur'an: From a Linguistic to a Conceptual Approach". *AWEJ for Translation & Literary Studies* 3/2 (Mayıs 2019), 114-121. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3398003>
- Al-Ali Ali- El-Sharif, Ahmad- Alzyoud, Mohamad Sayel. "The Functions And Linguistic Analysis Of Metaphor In The Holy Qur'an". *European Scientific Journal Edition* 12/14 (Mayıs 2016),164-174. <https://doi.org/10.19044/esj.2016.v12n14p164>
- Al-Karaki, Balqis. "Dissimilar Premises, Similar Conclusions: On the Partial Rationality of Metaphor- a Comparative Study". *Journal of Near Eastern Studies* 70/1 (Nisan 2011), 81-100. <https://doi.org/10.1086/659094>
- Al-Saggaf, Mohammad Ali- Yasin, Mohamad Subakir Mohd- Abdullah, Imran Ho. "Dualism of soul-person in english translated texts of the Qur'an". *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 118 (2014), 42-50. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.02.006>
- Al-Sowaidi, Belqes – Mohammed, Tawffeek- Banda, Felix. "Translating Conceptual Qur'anic Metaphor: A Cogno-Translational Approach". *Academic Journal of Interdisciplinary Studies* 10/1 (Ocak 2021), 161-173. <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0014>
- Aydın, İsmail. "Hakikat ve Mecâz'ın Terimleşme Süreci". *İslami İlimler Dergisi* 8/1 (Bahar 2013), 23-30.
- Berrada, Khaled. "Food metaphors: a contrastive approach". *Metaphorik*. de 13 (2007), 1-38.
- Berrada, Khaled. "Metaphors of Light and Darkness in The Holy Quran: a Conceptual Approach". *Basamat* 1 (2006), 45-64.
- Berrada, Khaled. *The Limitation of The Standard Theories of Metaphor and The Conceptualist Alternative: An Examination of Conceptual Metaphors in The Qur'an*. Fas: University Hassan II., Faculty of Letters, Doktora Tezi, 2002.
- Black, Max. "Metaphor". *Proceedings of the Aristotelian Society*, New Series 55 (1954-1955), 273-294.
- Charteris-Black, Johnathan. *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. UK: Palgrave Macmillan, 2004.
- Duman, Mehmet Akif. *Retorikten Belâğate Mecâzdan Metafora*. Ankara: Nobel Yayınevi, 2019.
- Durmuş, İsmail. "Mecâz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/217/220. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmail - Pala, İskender. "İstiare". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/315-318. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- el-Cürcânî, Abdu'l-Kâhir. *Delâilu'l-İcâz*. Kahire: Daru'l-Hânci, 2004.
- el-Cürcânî, Abdu'l-Kahir. *Esrâr'ul-Belâğâ*. Kahire: Matba'ul-Medenî, 1984.
- el-Cürcânî, Seyyid Şerîf. *Mu'cemu't-ta'rîfât*. Kahire: Dâru'l-fadîla, t.y.
- El-Sharif, Ahmad. "On (De) Personification in Prophet Muhammad's Tradition". *Advances in Language and Literary Studies* 6/6 (Aralık 2015), 153-164.
- El-Sharif, Ahmad. *A Linguistic Study of Islamic Religious Discourse: Conceptual Metaphors In The Prophetic Tradition*. Londra: Queen Mary-University of London, Doktora Tezi, 2011.
- Eldin, Ahmad Abdel Tawwab Sharaf. "A Cognitive metaphorical analysis of selected verses in the Holy Quran". *International Journal of English Linguistics* 4/6 (2014), 16-21. <https://doi.org/10.5539/ijel.v4n6p16>
- es-Sekkâkî, Ebû Ya'kûb. *Miftâhu'l-Ulûm*. 2. Baskı. Lübnan: Dâr al-Kutub al-İlmiyyah, 2011.
- es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Usul'us-Serahsî*. Beyrut: Dar'ul-İlmiyye, 1993.
- Eweida, Sara. *The Realization of Time Metaphors and The Cultural Implications: An Analysis Of The Quran and English Quranic Translations*. Stockholm: Stockholm University, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Gemuhluoğlu, Zeynep. "İslâm Düşüncesine Özgü Bir Poetikadan Söz Edilebilir mi?: İlk Dönem Kelâm ve Dil Âlimlerinde Din Dili-Mecâz/Şiir-Mecâz İlişkisi Üzerine Bir İnceleme". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36/1 (2009), 109-134.

- Heinrichs, Wolfhart. "On the Figurative (majâz) in Muslim Interpretation and Legal Hermeneutics". *Interpreting Scriptures in Judaism, Christianity and Islam: Overlapping Inquiries*. ed. Mordechai Z. Cohen and Adele Berlin. 249-165. Cambridge: Cambridge University Press, 2016.
- Hoffmann, Thomas. "Force Dynamics and the Qur'an: An Essay in Cognitive Qur'anic Poetics", ed. Roberta Sterman Sabbath. Leiden-Boston: Brill, 2009.
- İz b. Abdi's-Selâm, Ebû Muhammed İzzeddin Adulaziz b. Abdi's-Selam. *Tefsiru'l Kur'an*. Beyrût: Daru İbn Hazm, 1996.
- Kaya, Mahmut. *İslam Kaynakları Işığında Aristoteles ve Felsefesi*. İstanbul: Ekin Yayınları, 1. Baskı, 1983.
- Kirby, John T. "Aristotle on Metaphor". *The American Journal of Philology* 118/4 (Kış 1997), 517-554.
- Kövecses, Zoltan. *Metaphor in Culture Universality and Variation*. New York: Cambridge University Press, 2005.
- Lakoff, George - Johnsen, Mark. *Metaforlar, Hayat, Anlam ve Dil*. çev. Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: İthaki, 1. Baskı, 2015.
- Leezenberg, Michiel. *Contexts of Metaphor*. Oxford: Elsevier Science Ltd., 1. Baskı, 2001.
- Mohamed, M. T. "The Metaphor of Nature in the Holy Quran: A Critical Metaphor Analysis (CMA)". *Journal of Arabic and Human Sciences*. Qassim University 7/3 (Nisan 2014), 83-100. <https://doi.org/10.12816/0009611>
- Oxford English Dictionary*. ed. James A. H. Murray, Henry Bradley, W.A. Craigie, C. T. Onions. 9. Cilt. Oxford: Clarendon Yayın Evi, 2. Baskı, 1989.
- Özdemir, İbrahim. "Bir Dil Bilimi Olarak Vaz' İlmi ve Tarihsel Gelişimi". *İslam'da Medeniyet İlimleri Tarihi I*. haz. Recep Şentürk, Ahmet Süruri, Rıza Tevfik Kalyoncu, Mustafa Sürün, Ebru Morgül. İstanbul: İbn Haldun Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Riceour, Paul. *The Rule of Metaphor The Creation of Meaning in Language*. çev. Robert Czerny with Kathleen McLaughlin and John Costello SJ. London and New York: Rutledge Classics Publication, 2003.
- Richard, I. A. *Philosophy of Rhetoric*. New York: Oxford University Press, 1965.
- Sami, İsmetullah. *İslam Hukuk Usûlünde Mecâz*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Sardaraz, Khan - Ali, Roslan. "A Cognitive-Semantic Approach To The Interpretation Of Death Metaphor Themes In The Quran". *Journal of Nusantara Studies* 4/2 (2019), 219-246. <https://doi.org/10.24200/jonus.vol4iss2pp219-246>
- Sardaraz, Khan - Ali, Roslan. "A Cognitive-Semantic Study of the Spatial Preposition Fi in the Quran". *Kemanusiaan* 24/ 2 (2017), 89-122. <https://doi.org/10.21315/kajh2017.24.2.4>
- Sardaraz, Khan - Ali, Roslan. "Conceptualisation Of Death And Resurrection In The Holy Quran: A Cognitive-Semanti Approach". *Journal of Nusantara Studies* 1/2 (2016), 11-24. <https://doi.org/10.24200/jonus.vol1iss2pp11-24>
- Sardaraz, Khan - Ali, Roslan. "Relationship Between Conceptual Metaphors And Arabic Roots in the Qur'an". *Peshawar Islamicus* 9/2 (Temmuz-Aralık 2018), 41-61.
- Sardaraz, Khan - Naeem, Badshah Syed-Ullah Irfan. "Cognitive Semantic Study of the Preposition 'Min' in the Quran". *Journal of Islamic & Religious Studies* 4/2 (Temmuz-Aralık 2019) 83-110. <https://doi.org/10.36476/JIRS.4:2.12.2019.13>, PP: 83-110
- Sardaraz, Khan - Naz, Rubina. "Evolution of Balāghah and Majāz in Arabic Rhetoric and the Need for its Innovation". *Burjis* 6/2 (Temmuz-Aralık 2019), 28-44.
- Sardaraz, Khan- Ali, Roslan. "Argument is War Metaphor in the Qur'an". *Journal of Islamic Thought and Civilization* 10/1 (2020), 66-86. <https://doi.org/10.32350/jitc.101.04>
- Sardaraz, Khan-Roslan, Ali. "Dichotomy Of Language & Thought In The Interpretation Of Metaphor In The Quran". *Journal of Nusantara Studies* 6/1 (2021), 95-117. <https://doi.org/10.24200/jonus.vol6iss1pp95-117>
- Sayın-Çağırın, Zeynep. *Kur'an-ı Kerim'deki Metaforların Gündelik Dil Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, 2020.
- Shah, Mustafa. "The Philological Endeavours of the Early Arabic Linguists: Theological Implications of the tawqf-iil Antithesis and the Majz Controversy/Part 1". *Journal of Qur'anic Studies* 1/1(2002), 27-46.
- Simms, Karl. *Paul Ricoeur*, London: Routledge, 2003.
- Siregar, Usmala Dewi - Lubis, Syahron - Nasution, Khairna. "Using the Theory of Conceptual Metaphor to Understand Utterance Metaphorical in English Version of Surah An-Nisa". *Retorika: Jurnal Ilmu Bahasa* 7/1 (2021), 19-24.

- Sister, Moses. *Metaphern und Vergleiche im Koran: Inaugural-Dissertation*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Berlin: Friedrich-WilhelmsUniversität, 1931.
- Soskice, Janet. "Din Dili". çev. Mustafa Turan. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 2017, 43: 355-68.
- Taverniers, Miriam. *Metaphor and Metaphorology A Selective Genealogy of Philosophical and Linguistic Conceptions of Metaphor from Aristotle to the 1990s*. Belçika: Academia Press, 2002.
- The Quranic Arabic Corpus, "Ontology of Quranic Concepts". Erişim 26 Ağustos 2022. <https://corpus.quran.com/ontology.jsp>
- Torrey, Charles C. *The Commercial-Theological Terms in the Koran*. Leyden: E.J . Brill, 1892.
- Yakar, Sümeýra – Yakar, Emine Enise. "A Critical Comparison between Classical Divorce Types of Hanbali and Ja'fari Schools". *Darulfunun İlahiyat* 31/2 (2020), 275-298. <https://doi.org/10.26650/di.2020.31.2.803260>
- Zemahşeri, Ebû'l-Kâsım Mahmud İbn Ömer. *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl*. Beyrût: Daru'l-Marife, 2009.